DOST

Sahibi : *Salim Şengil*
Sorumlu yönetmen : *N. Şengil*
Kuruluşu : 1947
OCAK 1971
SAYI : 75 — CİLT : 23
Sayısı : 2.5 Lira

ŞANATSIZ KALAN BİR ULUSUN HAYAT DAMARLARINDAN BİRİ KOPMUŞ DEMEKTİR - ATATÜRK

NEYİN KAVGASI

RESİM (1969-1970)

türk edebiyatı üstüne düşünmek

kara afrika sineması

KÖTÜRÜM ŞEHRİN KAPILARI

dost

FİKİR VE SANAT DERGİSİ
KURULUŞU : 1947
OCAK 1971
YENİ DİZİ : 75
CİLT : 23
SAYISI 2,5 LİRA

"dost" adı anılmadan yazılarımız aktarılamaz.

Sahibi : Salim ŞENGİL
Yazı İşleri sorumlusu : N. ŞENGİL
Sayfa Düzeni : Salim ŞENGİL

İdare Yeri : İzmir Cad. 22/9 Yenişehir - Ankara
TELEFON : 17 07 00

Basıldığı yer : Doğuş Matbaası - Ankara
Telefon : 11 22 24

Ayda bir çıkar.

Abonesi : Yıllık 30 TL., Altı aylık 15 TL.
Kişilere : 25 TL.
Dış ülkelere bir misli.

İlân Şartları :

Arka kapak, 2 renkli 1.500 TL
" " 1 " 1.250 "
İç sayfalar 1 " 1.000 "

Sürekli olarak 6 sayı reklâm verenlere % 10, 12 sayıda ise % 20 indirim yapılır.

GEÇEN AYIN İÇİNDEN

oktay akbal

"HİÇ DURMADAN ÖTER ÖTER..."

"Deniz geçti, dağ aştı - Maksadına ulaştı - Bütün tanıdıklarım." Bir şey olamamanın acısı iyice çökmüştü içine. Kurtuluş Savaşında Anadolu'nun kapısı yüzüne kapanmıştı. İhtiras ateşi içte küllendi kaldı. Bir lisede öğretmenlikle geçen yıllar. İktidar başında kim varsa, Atatürk'e, sonra İnönü'ye yazılan içtenlikten uzak övgü şiirleri.. Tutucu, gerici düşünceleri savunan fıkralar, makaleler. Cumhuriyet devrimlerinin kültür ve sanatta açtığı çizgide yürüyen genç kuşaklara karşı girişilen saldırılar... Sonunda CHP iktidarına yaranmak, bir milletvekilliği kapmak. Hem de çok partili düzene geçildiği 1946 yılında! Tek parti yönetimini öven, tutan yazılar söylevler! Dört yıl milletvekilliğini yaptığı partinin gazetesinde CHP iktidarını tutan, İnönü'yü göklere çıkaran yazılar yazmak, ama 1950'de CHP iktidarı kaybedince (kendisi de milletvekili seçilmeyince, hemencecik muhalefete geçmek, bu defa İnönü'yü kötüleyen yergi şiirleri karalamak...

Hececiler adı verilen şairlerden birinin, Bay Orhon'un acıklı serüveninden bir kesit size... Sekiz yıl AP milletvekilliği, şimdi de bir gazetede fıkra yazarlığı... Yazarlığının bir özelliği hemen her gün Cumhuriyet'e saldırması. Bir de Demirel'e, Demirel'ci AP'ye övgüler düzmesi!... "Fikri hür, gönlü şenim - Asrımın işte benim - Yegâne Serserisi" diyen kişidir karşımızda olan. Başka neler yazmış seksen yıllık ömründe? Açar bakarsınız antolojilere, en iyi şiirleri bunlar, okuyun görün : "Ben talihin elinde bir ucuz oyuncağım - Bir gün ben de kırılıp atılmış olacağım - Ne çıkar mârifetim "deha" diye anılsa? - Şu yalancı dünyaya, ah... Eğer inanılsa" devam edelim azıcık daha : "Beynimde işte böyle uyuşturucu bir yas - Kanımda, fakat yanar bir muhteşem ihtiras" Yeter mi dediniz? Antolojilere giren mısraları böyle olursa gerisi nedir? Pek merak ederseniz beş liraya kıyar, "Bin Temel Eser" dizisinde çıkan "Şiirler" kitabını alır Bay Orhon'un şairliğinin tadını tadarsınız. Hem "bin" esere giriyor, hem "temel" eser sayılıyor Bay Orhon'un "şiir yapıtı!" Anlayın geri kalan 999 yapıtın değerini!...

Varsın "Bin Temel Eser"de Bay Orhon'un şiirleri de çıksın! Daha önce neler çıkmadı ki! Bu temel'in ne temelsiz olduğunu herkes anladı, önemi de kalmadı, değeri de... Ama Bay Orhon şiirlerini savunuyor fıkra sütununda. Cumhuriyet'te çıkan bir yazıya karşı... "İhtilâlci sosyalizmden bahsetmezseniz şiir yazmış olamazsınız. Hatta ilk gençliğimizin o romantik ve saf aşkları, bizi duygusu, sevgisi, hayali, hürriyeti olan insan yapan o lirizm değildir" gibi sözler söylüyor. Orhon gibilerinin Atatürk için yazdıkları övgü şiirlerinde içtenlik yoktur, bunlar mübalagaya dayanan karalamalardır demişler. Bay Orhon "Komünizmin önündeki en büyük baraj yıkılmak isteniyor" diye çığlığı basmış. En

(30. sayfada)

türk edebiyatı üstüne düşünmek

ahmet inam

Türk Edebiyatı üstüne düşünenleri, çözümlemek amacıyla, şöyle öbeklendirebilirim :

1 — Kendisi edebiyatın yaratıcı diliminde olduğu için, uğraştığı şiir, öykü, roman üstünde karşılaştığı sorunlardan dolayı, kendi edebiyat etkinliği amacıyla, Türk Edebiyatı üstüne genellemelere kalkanlar.

2 — Edebiyata bir akım, kuşak, küme getirebilmek için, edebiyatı kendi geçerlikleri açısından yargılayanlar.

3 — Akademik bir uğraşı içinde, edebiyatı, "bilimsel" bir inceleme konusu yapanlar.

Bu öbeklerin arasında kalanlar da olabilir. Örneğin edebiyata yeni bir şey getirebilmek ya da onun sorunlarını çözebilmek/Bu da **yeni** bir bir şey getirebilmek değil mi?/için çalışan ikinci öbekten biri, üçüncü öbeğin çalışma alanında olabilir. Bunun sakıncalarının yanı sıra yararlarına da yazımın sonunda değineceğim.

Türk edebiyatının sorunlarına, derli toplu, edebiyat dışı alanların verilerini de kullanarak bakmak isteyenler olmuştur. Bu çabayı Serveti Fünun edebiyatına değin götürebiliriz./Ahmet Şuayıp, H. Cahit Yalçın.../Edebiyat sorunlarını toplumun kültür sorunlarından olduğu için iki sorunu birbirinden ayrı görmek doğru değildir. Eğer Tanzimattan bu yana Türk edebiyatı üstüne düşünenlere eğilecek olursak, sorunları nasıl toplum sorunları açısından ele aldıklarını görürüz./ Cumhuriyete değin uzanan dönemde "positivizm" düşüncesiyle, özellikle Taine'a yaslanmak isteyenler çoğunluktaydı./Daha genel planda, Osmanlı Devletinin son zamanlarında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında toplumbilim ve felsefe tartışmaları iç içeydi./Burada, Z. Gökalp geleneği ve İstanbudl Üniversitesi'nde felsefe ve toplumbilim bölümlerinin ancak 1940'larda ayrıldığı düşünülsün./Üstelik ilk edebiyat tarihçilerimizden F. Köprülü'nün edebiyata yaklaşımında toplumbilimsel açı oldukça geniş yer tutar. Şimdilerde Üniversite çevrelerinde edebiyat toplumbilimi üstünde N. Şazi Kösemihal duruyor./Bk. Sosyoloji dergisi, sayı 18 - 20, 1964 - 66, İ. Ü. Ed. Fak. Yayınları/Bu tür çalışmaları üçüncü öbeğin içinde görebiliriz.

Üçüncü öbektekiler de ne yaptığını bilir, edebiyat sorunlarını irdeleyebilecek gücü gösterirlerse Türk edebiyat düşüncesi, deyim yerindeyse, maksimumuna doğru gelişir. Aslında gönül bu üç öbek arasında bir işbirliği düşünüyor, ama birlikte çalışma disiplininin nedense daha oluşmadığı Türkiye'nin şimdiki durumunda, bu iyi niyetli biraz da 'ütopik" bir düşüncedir.

Türk edebiyatının sorunlarını iki açıdan görüyorum şimdilik : 1 — Genel sorunlar. 2 — Özel sorunlar. Olağandır ki, bunlar birbiriyle ilişkilidir. Birbirlerine bağlı oldukları, olmadıkları yerler vardır.

Genel sorunlar başlığı altında, Türkiye'nin **kültür** sorunlarını görüyorum. Bir ülkenin kültür sorunu o ülkenin tarihine, toplumuna, bireyine ve teknik, ekonomik düzeyinin gelişen anlamına coğrafi etmenlerle birlikte bağlıdır. Bu gün Türkiyenin siyasal ,ekonomik yapısı üstüne tarihten, toplumbilimden yararlanarak çalışma yapanlar var. /Örneğin, Avcıoğlu, Cem, Beşikçi.../ Oysa, bu alanlarda yapılan çalışmalar Türk kültürünü aydınlatmada belki gerekli ama yeterli değildir. Türk kültürünü, toplumsal - ruhbilimsel çalışmalarla deşecek kişilerin varlığına zorunluyuz. Bu alanlarda çalışanlar yok değil, edebiyat soruncusu yararlanacak tümünden de ama bu çalışmaları aşan başka kaygılar var Türkiye'de.

Kültürün temel öğeleri arasında bildirişim tam sağlanamamıştır. Bu alanlardaki çalışmacılar birbirlerinden yeterince 'haberdar' değillerdir. Kültürün çeşitli dilimlerinde /Bilim, siyasa, sa-

nat/ bu parçalanmayı giderici çalışmalar gerekiyor. Beni rahatsız eden şey, böylesi çalışmaları filizleyecek ortamın daha altta başka ortamlara bağlı olup olmadığı sorusudur. Eğer öyleyse, **kültür adamlarının** yazgısı onları aşan bir yerdedir. Nerededir? Bu da yine kültür adamlarının çalışmalarına ilişkin bir şey. Öyleyse kısır bir döngü içindeyiz burada. Bu çıkmazdan kurtulabilmek yine de kendini bu sorunlara adamış kişilere bağlı : Hiç değilse onlar/aşağıda açıklayacağım nedenlerle belki kendilerini "harcayarak"/Türk kültürünün temel sorunlarının nelere bağlı olduklarını ortaya koyacaklar, Türk kültürünün kendine özgü yerini ortaya koymaya çalışacaklar. Bunu Türk kültürünün ne olduğunu, özelliklerini, ayrıntılariyla incelemeden mi yapacaklar? Bu bir yöntem sorunudur. Sorunlarsa, uğraşıcıların kafa yapısına, kavrayış biçimlerine ilişkindir.

Yukarıdaki tartışmadan sonra, bilmem şu varsayıma ulaşabilir miyim?

Türk Kültür adamları kültürün hangi diliminde bulunurlarsa bulunsunlar, kültür bütünlüğünü gözden ırak tutmayacak biçimde **siyasal** bir yapı taşımalıdırlar.

Ne demek istiyorum burada 'siyasal" sözüyle? Türk kültür adamının etkinliğini, toplum içinde devleti yönetici güçleri de eleştirebilecek/ Eğer bir yararı olacaksa!/Geçerliğini anlatmak istiyorum.

Aslında pek kolay değil bu etkinliği sağlamak. Her zaman için "kültürün" kendisinin yitirilebilmesi söz konusu. Kültürün dışında başka ideolojik ve kişisel kaygılara kapılmak, etkinlik adına da yapılsa amacı saptırabildiği için tehlikeli. Bu alanda uğraşıcılar için en sinsi tuzak da bu galiba.

Yazımın başlarına dönelim. Türkiye'de felsefi düşünceleri bile içine alan bir toplumbilim akımından söz etmiştim. Neler yapabildi bu akım? Sorunu bütünüyle ele almak bu yazının amacı değil, eldeki çalışma açısından şunu söyleyebilirim ki, değişen dünya koşulları içerisinde Türkiye'nin çözülmesi gereken sorunları gittikçe artmakta, bu sorunlara geçmişte verilmeye çalışılmış yanıtlar, yazık ki, pek yararlı olamamaktadır. Bizden öncekilerin yaptığı, bizim atılımlarımız için yeterli değildir demek, geçmiş kuşakların "trajedileri" ni mi ortaya koyuyor? Türkiye'de her zaman geçmişi yetersiz bulan sözler edilmiş. İstenirse, yararlanılabilecek çalışmalar bulunmaz demiyorum, ben de büyüklerimden epeyce bilgi (information) aldım. Ama ya yöntem? Ya bakışımı geliştirecek eleştiri anlayışı? Bilmem ukalalık mı ediyorum?

Buna karşı, Türkiye'de daha her şey yavaş yavaş oluşacaktır denilebilir, öyleyse bizden öncekiler ve biz de, bizden **biraz** sonrakiler de bu "oturma" gerçekleşinceye değin, bir merdiven görevini yapmayı sürdüreceğiz belki de, kimbilir biz de acıklı bir kuşağız ,ama eliştiri ve yöntem sorunlarına değinebildik hiç değilse.

Genel çizgileriyle Türk kültürünün bu karmaşası içinde, edebiyata ilişkin özel planda üç kaygı bekliyor edebiyat düşünürünü :

1 — Kaynak kaygısı.

Hangi kaynaklardan, nasıl yararlanabileceğim, neleri devşirebileceğim? Bu geçmişin değerlendirilmesine ilişkin bir soru. Aşağıdaki sorulara sıkı sıkıya bağlı.

2 — Yöntem kaygısı.

Elde ettiğim verileri hangi /bilimsel/ yöntemlerle yorumlayacağım, hangisi daha uygun Türkiye'ye? Türkiye'de şimdiye değin hangi yöntemler kullanılmış, ne gibi açıklar vermiş bu yöntemler, hangi yöntemleri kullanmalı?

Genellikle, bütün toplumbilimsel ve antropolojik çalışmaların yazgısına yön veren bir noktaya dokunmadan geçemeyeceğim./Antropologlar "Goldstein Paradoksu" diyorlar buna benzer duruma/

Bir konuyu bağlamından ayırıp ele alınca, bütün ayrıntılarına girebilmemize karşın konunun içinde bulunduğu başka "konuları" göremiyoruz. Konuyu içinde bulunduğu bağlamıyla ele aldığımızda da konunun **kendisini** iyice bilemiyoruz. O zaman nasıl bir yöntem geliştirelim de yenelim bu zorlukları? Yoksa bu iki yoldan birini seçip sakıncalarına karşı derinleşmeye ya da genelleşmeye mi varalım?

3 — Kaynağı ve yöntemi nasılsa buldum, peki nasıl **etkin** kılacağım onları? Kültür adamları nasıl çalışacaklar da etkinliğin önündeki engelleri yıkmayı başarabilecekler?

Yazımın başında üç öbekten söz etmiştim. Bunlardan birincisi, edebiyat alanında etkin ama yöntemsizdir./Bir şairden bilimsel bir yöntemle Türk edebiyatına bakmasını bekleyebilir miyiz?/ Üçüncüsü, yöntemsel kaygıyı en çok duyması gereken bir öbektir. Onun da bilimsel duvarlar arasında sıkışıp etkin olamama olasılığı var. Gelelim ikinci öbeğe, ilk bakışta, hem etkin hem yöntemsel olma **olanağı** olan bir öbek gibi görünüyor. Belki de Türkiye'de en çok işi bu öbektekiler görecek, yani amatörler. Oturup sorunları inceleyecekler, kendilerini bu sorunlar arasında var kılarak sorun çözümünde etkin olacaklar.

Bu gerçekleşmezse, birinci öbeğin yöntemsel, üçüncü öbeğin **etkin** çalışma yapmasını beklemek zorunda kalacağız. Belki de bu üç öbeğin arasında kalanlar, bir ayağı bir öbekte, diğer ayağı öbür öbekte/öbeklerde/olanlar gerçekleştirecek edebiyat düşünürlüğünü, giderek bunu Türk kültüründe de işler biçime sokacaklar.

Umalım mı?

başar sabuncu'nun kişilerinde bilinçlenme çizgisi

tevfik çavdar

Başar Sabuncu oyun yazarlarımızın belkide en genci. Yenilerde "Çark" adlı oyunu Devlet Tiyatrosunda sahnelendi. Bundan önce de "Şerefiye" yi görmüştük. "Şerefiye" sanat çevrelerinde yankı uyandırmış, ödül almış bir yapıttır. Aynı dönem içersinde Sabuncu'nun iki radyo oyunu da mikrofona kondu : "Zemberek" ve "Memurlar." Üç yıl gibi kısa bir sürede dört önemli yapıtı seyirci ve dinleyici önüne çıkarmak küçümsenmeyecek başarıdır. Bu oyunların sahnelenişi ya da mikrofona konuşu, oyun içindeki kişileri canlandıran oyuncuların başarı oranı vb. gibi konular bizim uğraşımızın dışında. Tiyatro eleştirmenleri ve bilimcileri enine boyuna tartışırlar bunlara benzer konuları. Benim üzerinde durmak istediğim, Başar Sabuncu'nun oyunlarındaki kişilerin, bir zaman içerisindeki gelişmeleri, bilinçlenmeleri olgusu. Yukardaki oyunlar tek tek ele alındığında pek de kolayına farkedilemeyen bu gelişim, oyunların tümünü kapsayan bir incelemede, olanca açıklığı ile ortaya çıkıyor. Zaten Başar Sabuncu'nun bu dört oyunu ("Memurları" bir oranda bu yargımızın dışında tutabiliriz) birbiriyle yakından ilişkilidir. Bir anlamda birbirlerinden türemişlerdir.

Kişilerin bilinçlenme düzeyindeki gelişmeyi izleyebilmek için dört oyunu zaman açısından bir sıraya koymak gerekir. Yapacağımız sıralama oyunların yazılışındaki sıraya uygun mu olacaktır. Bu sorunun cevabını bizim vermemiz güç. Ama yazılış sırasındaki bir değişikliğin çözümlememizi pek etkileyeceğini sanmıyorum. Şöyle ki :

Bu dört yapıtın karşılıklı ilişkileri öylesine yoğundur ki, çoğu kez kişiye eşanlı (simultane) ürünler sanısını vermektedir. Diğer yandan "Şerefiye" ve "Çark" arasındaki zaman sıralaması, bu oyunların sahnelenme tarihlerine göre yapıldığında yanılma payı çok az olacaktır. Radyo oyunlarında aynı kesinlik yoktur. Ama, bu oyunlardaki kişiler de açıklayıcı anlamda ele alındığı için yazılma tarihleri diğer iki oyun kadar önemli olmamaktadır. Zaman içersindeki sıralama konusundaki tartışmayı bu kadarla keserek, oyun kişilerinin bilinçlenme çizgisi açısından yaptığımız sıralamayı koyalım ortaya. Bu sıralama : "Şerefiye", "Zemberek", ve "Çark" biçimindedir. "Memurlar" bu sıralamanın dışında "Şerefiye" ve "Çark" arasındaki bir yeri almaktadır.

"Şerefiye" çelişmelerin pek su yüzüne çıkmadığı, var olanların ise ancak İşveren tarafından farkedildiği bir ortamda başlar. Orhan Kemalin Murtazası örneği bir fabrika bekçisi vardır karşımızda. Bilinçsiz, kendi küçük çıkarları içersinde bir küçük burjuva oportünizminin tüm niteliklerini bu bekçinin davranışlarında görmek mümkündür. Küçük kızını patronunun eline teslim etmeğe, evlâtlık olarak vermeğe kolaylıkla razı olabilir bir yerde. Bu davranışa karşı koyan büyük oğludur. Susan, sürekli olarak isyan eden tutarsız ve bilinçsiz bir kişidir bu oğlan. Belliki kendi hesaplaşması içersinde, bunalımı içersinde yolunu aramaktadır. Oyun süresince hemen hiç konuşmaması bu arayışın belki de en etkin ifadesi olmaktadır. "Şerefiye" nin patronu geleneğin getirdiği bir ağa'ca davranışın içindedir. Hani iyilik eden, köylüsünün, ırgatının aşına kaşık çalan, onlardan erinmeyen ağalar vardır ya, bu biçim bir ağalık, bir patronluk onunkisi. Ama sırası geldiğinde acımasız bir işveren olduğunu unutmayacaktır. "Alaturka"dır... Fakat sınıfının bilincine ermeğe baş-

akşam ezgisi

İşte buldu döküm mevsimi bizi
Her çiçek dalında uçar buğulanır
Havada sesler ve kokular dolanır
Ey üzgün vals, hüzünlü baş dönmesi!

Her çiçek dalında uçar, buğulanır
Kemanda yorgun bir kalp titremesi
Ey üzgün vals, hüzünlü baş dönmesi
Gök sanki güzel ve yaşlı bir divandır.

Kemanda yorgun bir kalp titremesi
Bir kalp ki kara boşluğu düşman tanır
Gök sanki güzel ve yaslı bir divandır
Boğar buz tutmuş kanında güneşi.

Bir kâlp ki kara boşluğu düşman tanır
Devşirir parlak geçmiş her kalan izi
Boğar buz tutmuş kanında güneşi
Işıyan sadece senin hatırandır!

Charles BAUDELAIRE'den
Erdoğan ALKAN

---

layan bir patrondur. "Şerefiye" de ağa - patron ile kul - bekçi arasındaki ilişkiler, uzun süre, bu tür geleneksel (iyilik - bağlılık) diyaloğu biçiminde sürüp gider. Ortada daha değişik bir ilişkinin olması gerektiğini sezinleyen, fakat bu ilişkinin adını veremeyen oğlan ise kendi soruları içersinde suskundur. Kadının bağımlılığı apaçıktır. Ağa- aptronla, kul - bekçinin eşlerine davranışları hiç de farklı değildir. Eşler de değerli bir mal olduklarını bilen kişiler gibi salınırlar ortada. Küçük kız ise çıkarcı bir davranışla kendisinden vazgeçilebilen biridir. Oyunun sonunda beliren patron - bekçi çatışması ise kaybolan kız üzerindeki (gelecek umutları da belirleyen) mülkiyet hakkına bakarak duyulmasından ileri gelmektedir. Ağa - patron'a karşı koyma, bilinçli bir direnç olmaktan çok, küçük burjuvanın malına bağlılığı biçiminde görülür.

"Zemberek" de "Şerefiye" deki suskun, sorularla dolu, çelişmelerin farkında olmayan bilinçsiz oğlanın bilinçlenmeye doğru adım atışını görürüz. Bu radyo oyunundaki işçi ile "Şerefiye" de ki suskun ağabey aynı çizginin adamlarıdır. "Zemberek" nicel değişmelerin nasıl olupta nitel patlamalara yol açtığını usta bir anlatımla ortaya kor. İşçi çevresindeki nicel değişimlerin ve bunların birikiminin kendisini nereye götüreceğinin farkında değildir. Bir adamı öldürmüştür. Bu öldürme adeta kendi dışında meydana gelmiştir. Yirmi yıla hüküm giydiğinde Yargıcın niçin öldürdün sorusuna, şaşkın " -Bilmem, galiba biraz bozuldum" diye cevap verir. Belli ki özgürlüğünü kısıtlayan büyük bir nitel değişimin nicel birikimlerden doğduğunu farketmemektedir. Ama bilinçlenme çizgisine oturmuştur artık. Nitekim "Çark" ta karşımıza çıkan emekçi bilinçlidir, katının sahibidir.

"Çark" ta patron bir sanayici, sınıfının bilincine ermiş bir işverendir. Hastadır, yorgundur fakat sınıfının doğru bildiği yolda mücadelesini biran olsun bırakmağa niyetli değildir. Kültür düzeyi "Şerefiye" deki ağa - patron'dan pek az farklıdır. Ama ağalığı kalmamıştır artık. Kendi çizgisinde gelişmiştir. Emekçide de aynı gelişimi kendi sınıf bilincine yaklaşma açısından görmekteyiz .Ortada sınıfını yadsıyan bir tek **hippy** davranışlı patronun oğlu bulunmaktadır. Barış, kardeşlik ve de aşk üzerine bilinen sözleri tekrarlamakta ama ne var ki babasının sağladığı yüzme havuzunun kenarında viskisini içerek, çabasız yaşamaktadır. Smekçiyi arkadaş etmek ister bir ara kendine. Emekçi anlatmağa çalışır bunun ne denli akıl dışı bir şey olduğunu. İkisinin arasındaki tavla oyunu bu ilişkinin ne yönde gelişeceğini koyar ortaya. Tavla oyunu süresince emekçi büyük bir heyecan ve gayret içersindedir.. İşverenin oğlu ise her zamanki rahatlığı içersinde oyunu yürütür ve kazanır. Bir ara Emekçiye güzel bir zar gelir, o heyecanla oynar, İşverenin oğlu "-marsı kestin" der, emekçi ise buna-" kestim ama oyunu sen kazandın" diye cevap verir. Herşey apaçıktır ortada işçi tüm yaşamında marsı kesmek çabasındadır, oyun daima işveren tarafından kazanılacaktır. Günümüz "sendikal" mücadelelerinin ana yapısını bu kadar özlü anlatabilmek her yazarın harcı değildir kanımca.

Bellidir oğlanın çizgisi. Bütün direnmelerine rağmen babasının yerine; fabrikaların, kurumların başına geçecektir. Uzun saçlarının kesilişi bir acı verir insana, fakat sınıfının bilincine ermekte bir güç.

Oyunun son sahnesi tarafları belirleyen bir fotoğraftır. Ölmüş baba, müstakbel gelin, kayınpeder, anne... Tüm işverenler bir safta, yönetim masasının arkasına dizilmişlerdir. Emekçi ise sahnenin sol yanında, onlara karşıdır. Dimdik bakmaktadır. Arkada ise burjuva devriminin (1789) en yüce yanlarını dile getiren 9 cu senfoninin koro bölümünün yozlaşmış bir "arajman"ı çalmaktadır. Bir sınıfın yozlaşması belirlenir böylece.

Emekçi ise güler bütün bunlara. Onun çabası bundan böyle artık marsı kesmek değil, oyunu kazanmaktır.

"Şerefiye" nin kendi sınıfları içersinde bilinçsiz kişileri, çizgilerini belirlemişlerdir, apaçık, bilinçli ortaya çıkmışlardır. "Memurlar" ise sınıfsız, kendi kısır döngüleri içersinde döne dursunlar. Geleceğin evreni "Çark" ın son sahnesinde karşılıklı vaziyet alan toplumsal katların çelişmesinden ortaya çıkacaktır.

Başar Sabuncu bağırmadan, bağırtmadan, türküleri yaktırmadan geleceğe umutla bakan, o umudun çizgisini de ortaya koymasını bilen "devrimci" bir oyun yazarımızdır bence.

dönüşüm

Türkiye'nin dağları, diyorum,
eşkiyalar ve geyik sürüleri
sonbaharın batışına bakıyorum.

Türkiye'nin ovaları, diyorum,
yitik düş, samanyolu, göksel patika
günün doğuşunu kokluyorum.

Türkiye'nin gölleri, diyorum,
bir step kentinin sokaklarından
ölü suları düşünüyorum.

Türkiye'nin ırmakları, diyorum,
24 mart, saat 5, sabahın eşiğinde
çaydanlıkta fokurdayan su.

Türkiye'nin gökleri diyorum,
gül karanfil oluyor, karanfil elma
kuşlar yuva yapıyor saçlarıma.

Türkiye'nin denizleri diyorum,
boğa kılığında Marmara, yazıcı Ege,
Akdeniz, bengi limonluğu ilkyazın.

Türkiye'nin kadınları, diyorum,
beyaz odamın duvarlarından
gövdem ne güzel alışmıştı kanamaya.

Türkiye'nin erkekleri, diyorum,
kar kuyusunun katı hüznü
kanamaya alışmış gövde.

Türkiye'nin çocukları diyorum,
portakal kokan ağız, ıslak duvar,
büyüyüp anne ve asker olacaklar.

Türkiye, anacığım, diyorum,
sevgili kiraz zamanı,
çıt yok, yollar tozlu, kavaklar sarı.

Türkiye, babam Türkiye, diyorum,
kesik el, parçalanmış diz, kanayan omuz,
biriken sesler alanlarda bulvarlarda.

Türkiye, sevgilim, diyorum,
binlerce kuş havalanıyor yüreğimde
ayaklarım yürüyor binlerce ayakla.

Özdemir İNCE

kopuk gün

Mal'ını kaybetmiş kısrak
Sekişi acı nazlı
Boş denizde dalgaların geyiği
Çarpıyor boynuzunu kırarak.

Elbise askıları kırmızı sedir
Vantilâtör beşyüz devir
Ve kadınlar aranır çöplükte kömür
Yağsa da bir yağmasa da bu yağmur.

Kopmuş günü yetmiş rengi
Atlılar dörtnala mahmuzlu
Onların ha yaşamak, bizim ağlamak
Toprağa basmış gökyüzü yalınayak.

Bir gemici vardiyada voltadır
Boynu büyük çocuklar şeker yalar sevinir
Bir adam karşı evde hep kitap okur
Bir hizmetçi türkü söyler, dokunur.

Solak çocuk topa vurdu soluyla
Ay göründü dilimiyle
Bey pazardan geliyor hanımıyla
Akşamcıdır içer içer sarılır.

Kundura kalıpları kırmızı sedir
Saat durmuş mevsim güzdür gecedir
Ezan sesi beş seriliş
Bir köpek olur.

Köylü kısmı çarığından bilinir
Cici beyim arabasına kurulur
Dar geçitten geçen yorulur
Biri ölür biri dirilir.

Yağsa da bir yağmasa da bir bu yağmur.

Cahit IRGAT

NEYİN KAVGASI?

ilhami soysal

Neyin kavgasını veriyoruz ve ne için? Bir bostan dolabına koşulmuş ve gözlerinin iki yanına perdeler kapatılmış yaratıktan farkımız ne? Dön baba dönelim dönüyoruz. Dön ha dön. Niye? Neyin karşılığında? Döne döne kuyudan çıkarabildiğimiz bir avuç su mu? Birilerini mi aydınlatıyoruz? Birilerinin söylenememiş, ortaya dökülememiş duygularını, düşüncelerini mi dile getiriyoruz? Kendimize değilse bile başkalarına bir boşalma mı sağlıyoruz?

NEREYE KADAR?

Bir gün, iki gün, iki gün, beş gün değil. Bir yıl, üç yıl, beş yıl da değil Ömür boyu... Gardiyanı da kendimiz olan bir ceza evinde tutukluyuz. Git deseler gidemeyiz, gidelim desek de gidemeyiz. Tıpkı Nasreddin Hoca hikâyesindeki gibi. Oğlan bağdan doğru bağırırmış. Baba bir hırsız tut tum. Getir, gelmiyor, bırak, gitmiyor... Bizim hesap da bu hesap... Dışarda bahar varmış, tomurcuklara su yürümüş, yeşilin en güzeli filizini vermiş.

ÖYLE DEĞİL DE BÖYLE

Yaz gelmiş de, sıcak kemiklerinizi yumuşatmış, adım atmak içinizden gelmiyor da denizin serin koynuna koşmak arzusuyla yanıp tutuşuyorsunuz. Ya da kışın göbeğindesiniz de, lapa lapa yağan karın altında, paltonuzun yakalarını kaldırmış, ellerinizi cebinize sokmuş, karları gıcır gıcır eze eze yürümek istiyorsunuz. Bu da değilse sonbaharın kızıl yaprakları yerlere dökülmüş, sonu gelmez gibi gözüken bulvarlarda avarelik etmek istiyorsunuz.

KADERİNİZ BELLİDİR

Hayır... Ne biri ne öteki. Sizin kaderiniz bellidir. Kadere inanmadığınız, insanın kendi kaderini kendisi çizdiğini savunduğunuz halde kaderiniz bellidir. Sabah uykularınıza doymamış kalkacak, başınızda bir ağrı, dudaklarınızda bir burukluk, işinizin başına gelecek, bir değil, beş değil, yirmibeş gazeteyi okuyacak, daktilo makinasının başına çökecek ve beyninizi önünüzdeki ak kâğıda akıtacaksınız. Konu bulacaksınız, cazip olacak. Siz sevmeseniz bile okuyan sevecek. Hiç değilse seveceğini sanacaksınız.

BİTMEYECEK, BİTMEYECEK

Kadın dediğiniz hayatında bir kere, iki kere, bilemediniz beş kere, on kere doğum sancısı çeker. Romancı oyun yazarı derseniz, on roman, yirmi roman yazar sancısını çekerek. ŞAİRSE yüz kere bin kere. Ama daha fazla olmaz. Ya geri kalmış bir toplumun, herşeyi çökmüş bir toplumun, cifesi çıkmış bir toplumun, yazarlık iddiasından da beride, gündelik olaylara dönük bir gazetecisi iseniz? Her tanrının günü, üstelik bir de değil, bir kaç kez sancı çekeceksiniz. Doğum sancısından beter.

ENGEBELİ YOLLAR

Yazdıklarınız ertesi gün yüzünüze gülünerek okunacak. Hıh, bu da böyle mi yazılır, Lâfmı yani senin bu dediğin de, meseleyi yanlış ortaya koymuşsun denecek. Ne kadar doğru ve zamanında yazmışsın diyenin bile, politik bir takım hesapların gerisinde olup olmadığını kestirmek durumunda kalacaksın. İki kere ikinin dört etmediği yolunda tekzipler gelip köşene oturacak. Savcılardan, yargıçlardan davetiyeler alacaksın. İfadeler verip, savunmalar yapacaksın. Yazdığın her satırın değil her kelimenin hesabını vereceksin. DAVALAR davaları kovalayacak. Çilen bitmeyecek...

GÜNDELİK DERTLER

Geçim sıkıntısı, sırtındaki elbise gibi üstünden hiç çıkmayacak. Paranı aldın alamadın, çalış-

tığın gazete battı, batmadı, işveren politikasını değiştirdi, değiştirmedi, zülfü yare dokundun, dokunmadın kaygıların hiç bitmeyecek. Yüzde yüz doğruluğuna inandığın şeyleri bile istediğin açıklıkla yazamayacaksın. Karşına yasalar dağ gibi dikilecek. İster istemez zik zaklar yapacaksın. Gazeteciliğin gereği diye, nefretler ettiğin adamlarla, politika esnafının en âdisiyle bile ahbablıklarını sürdüreceksin.

NİYE BÜTÜN BUNLAR?

Hastalanmaya bile hakkın olmayacak. Yatsan yattığın yerde yazı düşüneceksin. Yarın endişelerinden hiç mi hiç kurtulamayacaksın ve yarın dediğin gün geldiğinde de ömrün yirmidört saatlik bir zaman çerçevesini aşamayacak. Sonra gene yeni bir yirmidört saatlik yarın omuzuna binecek. Çevrende dost bildiklerinin bir gün şuraya bir gün buraya meyl ettiğini göreceksin ve bunu ömür boyu göreceksin. Tutunacağın dal olmayacak. Niye bütün bunlar?

BU DEVEYİ GÜDECEKSİN

İnanmışşın, ya bu deveyi güderiz ya bu diyardan gideriz, diyemezsin. Bu deveyi güdeceksin. Ya da deve seni güdecek, ve sonunda bir uçurumun kenarına bırakıp gidecek. Edebiyata, sanata tutkun varmış. Bunlara bile yeterince zaman ayıramayacaksın. Çok görmeyi istediğin bir oyuna gideceğin akşam, hiç beklemediğin adinin bayağısı bir cinayet haberinin ardından koşturup durmak zorunda kalacaksın ve bunun adı gazetecilik olacak. NASILI YOK BU İŞİN Dost-düşman birbirine karışacak. Bunalacaksın. Bunalacaksın ve bir romanın sayfaları, bir şiirin mısraları arasında bile kendini unutamayacaksın. Bunalmanın üstüne bir bulantı, gündelik yaşantının bulantısı yüreğini dolduracak. Kavgan anlaşılmayacak. Yazdıkların buz üstündeki yazı kadar bile kalıcı olmayacak. Ve sen bu oyunu sürdüreceksin. Niye, niçin, ne zamana kadar? Neyin kavgasını ne diye verdiğini sonunda sen bile çıkaramayacaksın.

DOSTLAR GİDECEK

Bakacaksın çevrende bir kör dövüşü. O onu çekemiyor, bu bunu. Taraflardan birini tutmazsan, tümü sana düşman olacak. Ufacık çıkarlar, senin en büyük dert ve davalarının yanında pirenin yanındaki deve gibi gösterilmek istenecek. Günün birinde bir arkadaşın kalpten, bir başkası alkol zehirlenmesinden, biri sirozdan gidecek. Yaşlandığını hissedeceksin. Hissetmeyecek, duyacak, göreceksin. Bir bezginlik, bir bıkkınlık dört bir yanını saracak. Ama senin kendini dinlemeye hakkın yok. Yazacaksın, okuyacaksın. Sen kalem işçisisin. Senin kaderin bu... Ehhhh be, yeter be diyemeyeceksin. Tükenip gideceksin.

taydaş

Sen benim dağa çıkmış sesimsin
bir kuşu ve bir düşü andıran
ve boyna gülen boyna ağaran
bir hasretle büyüyor ağzım
çünkü ağzım bağıran bir kalpak
mitinglerde ve miting alanlarında
uzgama bir hayatı cesedleştiren
işte o zaman ey benim sesim
ey güzel kuşkum yiğit yoldaşım
ak urbam yorgun taydaşım

gök bir çiçeği omuzluyorum
çılgın bir türküyü ve bir günü
eski kılıçları ve tozlu bıçakları
ve de o uzayan şeşaneleri
omuzluyorum

yalın bir sesle büyüyor gece
sakallarım ve ayaklarım gibi
ince bir yürümeyi kuşluyorum
cebimde bilenmiş gurbetim
ve çiğinimde ceketim
bir savaşı boyna güzelliyorum
çünkü yüreğim dalgın
çünkü yüreğim dalgın
çünkü yüreğim ve sıkıntım

yani benim bozulmayan sesim
ak öfkeme ve kırık fülütüme
alaca bir soluk bulur
işte o zaman ey benim sesim
ey güzel kuşkum yiğit yoldaşım
ak urbam yorgun taydaşım

A. Kadir BULUT

RESİM

(1969 - 1970)

kaya özsezgin

Gerekçe

Ankara'da açılagelmekte olan resim sergilerini, bir takvim yılının kapsamı içinde değil de, bir sanat mevsiminin getirdiği gösterilerin bütünü çevresinde ele alışımızın önemli bir nedeni var. Sanatçılarımız genellikle, sergiliyecekleri eserlerinin, bir mevsimin olanakları açısından değerlendirir ve gelişme çizgilerini, biraz da o açıya göre saptarlar. Sanat mevsimi ise, genel görünümü içinde bir bütündür. Yaklaşık olarak, bu mevsim, bir önceki yılın Eylül ya da Ekim ayından, bir sonraki yılın Nisan ya da Mayıs aylarına kadar devam eder. Bu sekiz - dokuz aylık süre içinde özel ve karma sergilerin yansıttıkları gerçekler, bu gerçeklerin sanat gelişmelerimiz açısından önemi ve anlamı, onları, bir bütünün parçaları yönünden genel bir bilânço içinde ele almamızı zorunlu kılıyor. Bundan önceki bilânço yazılarımızda olduğu gibi, bu yazımızda da, içinde bulunduğumuz yılı, geçen yılın son aylarındaki gelişmelerle bağıntılı görerek, 1969/1970 başlığını seçmemiz bundan ötürüdür.

Giriş

Plâstik sanatlar ortamımızda, özellikle son on - onbeş yıl içinde, zaman zaman yüzeye çıkan, zaman zaman kendi iç sorunları içinde bir çeşit kararsızlığa ve giderek araştırmaya varan gelişmelerin varlığı su götürmez. Bu gelişmelerin, sanatçı kişiliğinin onuru ve yaşadığımız toplumun kendine özgü dinamizmine yaraşan olumlu sentezlere götürüldüğü de oluyor ve bu özellik gerek karma gerek özel sergiler aracılığıyla ortaya çıkıyor. Resmin, her şeyden önce bir kültür sorunu olarak, temelde taşıması gereken birtakım **nitelikler** le bağımlı bulunduğunu bilinçle kavrayan kimi sanatçılar, ortaklaşa ve yıpranmış bir beğeninin dar sınırlarını aşarak, hayata, kendi insanına, o insanın ayak bastığı toprağa sahip çıkma yürekliliğini gösteriyorlar. Önemli olan da budur zaten. Geçen yılki değerlendirme yazımızda da bu noktayı öncelikle belirtmiş, "yenilik kavramını alışılagelmiş bir takım yanlış ve tutarsız yönsemelerin etkisi altında, toprağından ve geleneğinden tamamiyle kopmuş, o toprağa ve geleneğe yabancılaşmış, içi kof bir kavram olarak değerlendirmek ve uygulamak" yerine, bu uygulamaya karşı sanatçı gücü ve sorumluluğuyla direnmenin gereğinden söz açmıştık.

Tarihsel süreç ve olaylar, bu sözümüzü belgeler nitelikler gösteriyordu. Gelişme çizgisi için de, kültürel farklılaşmaların da geniş etkisiyle, saraydan halka kadar uzanan orijinal bir tasvir ve süsleme geleneğimizin varlığı, orijinal bir Türk duyarlığının da varlığını belgelemektedir. Bu duyarlık bağnaz ve sınırlı da değildir. Anadolu toprağının yüzlerce yıllık kültürel serüvenine de kolayca eşlik edebilmektedir. Tarihsel gelişmeden, kültür ve sanat adına istenen ve beklenen de bu değil midir? Ayni gerçeğe değinen Prof. Doğan Kuban, "toplumun günlük yaşantısında yeri olduğu için Türkiye üzerindeki bütün sanat ürünlerine, Millî kültürel bir parçası olarak" bakıyor ve "sanat eserlerinin amacını, kullanacağı yeri, anlatması istenen konuyu, kullanacağı malzemeyi, kullanacağı tekniği toplumun o andaki kültürel ve teknik düzeyi"nin tesbit edeceği gerçeğine parmak basıyordu (1).

Bilindiği gibi, batı etkisindeki yağlıboya resim geleneğimizin yüzelli yılı aşkın bir geçmişi var. Bir çağın sanat gelişmelerine yön veren, bu gelişmeler üzerinde etkili olan kuşakları, ortalama yirmi yıllık aralarla bölmek gelenek haline geldiğine göre, bu süre, sekiz kuşağı kapsamaktadır. Resmimiz, için bu sürenin önemi ve büyüklüğü inkâr edilemez. Çağdaş çizgiye gelinceye kadar, resim sanatımızı, kişisel ve cesur atılımların yedeğinde canlı tutma çabasını gösteren ressamlar olmadı değil. Ne var ki, toplu bir değerlendirmenin ışığı altında, bu türlü atılımların, "Türk resmi" adına hak kazandıracak yoğun bir akım niteliğine erişmediğini de kabul etmek gerekiyor.

Bunun böyle olduğunu, sanırım, 1963 - 1964 yıllarında Avrupa'nın dört büyük kültür merkezinde sergilenen çağdaş Türk sanatı eserlerinin, batılılarca gördüğü tepkiden sonra biraz daha iyi anladık. Batı basınında bu sergiler dolayısiyle çıkan yazılar, genellikle "Fransız ressamlarının etkisi"nden söz açıyor, Türk ressamlarını "Batı Avrupa Sanatının hayranı" olarak niteliyorlardı. Nurullah Berk, batılı sanatseverlerin Türk resimleri karşısındaki tavrını şöyle ortaya koyuyordu : "...Sergimizi gezen yabancı eleştiricilerin çoğun-

lukla aradıkları özellik, bugünkü Türk sanatında "millî" bir karakter olup olmadığıdır. Avrupa halkı kadar, aydın ve düşünürlerin büyük bir kısmı batı hıristiyan uygarlığı dışında kalan kültürlerin çağdaş gösterilerinde bile, bir başkalık, bir millî çeşni, geleneklere az çok bağlılık arar. Avrupalı, Hintlinin, İranlının, Mısırlının ve Türkün millî ve dinî geleneklerine yüz çevirerek Batı görüş ve tekniklerine yönelmesini az çok anormal bir tutum bulur. Türk sanatının İslâm uygarlığı çerçevesi içinde ne olgun eserler meydana getirdiğini bilen Avrupalı sergi gezeri, çağdaş batı akımlarına adamakıllı uyan eserler önünde "bu beni ilgilendirmez, çünkü daha başarılısı bizde yapılıyor" diye düşünmek eğilimindedir."(2) Bütün bu gerçekler önünde, yanlış ve ters ortaya konulmuş birtakım sorunların üzerine yeniden eğilerek, bir şeyleri yeniden düşünüp tasarlamanın, araştırmanın kaçınılmazlığı kendiliğinden çıkıyor ortaya. Kuşkusuz, istenen, üç mimarımızın ulusal sanat konusunda Ankara Radyosunca yayınlanan açık oturumda da belirttikleri gibi, bir "suni tohumlama" değildir. Batıya yüzde yüz dönük öykünmeler kadar, geriyi aynen kopye ederek ulusal bir çözüme varmak da kesin bir çıkar yol değildir. Bizim ulusal ve yerel sanat kavgamızı tarihsel ürünlerin tekrarına gitmek, ya da o ürünleri resim ortamında yeniden diriltmek biçiminde yorumlayanlar aldanıyorlar. Tarihsel mirasa sahip çıkmak sözü, çağdaş sanat gelişmelerini inkâr anlamı taşımaz hiçbir zaman. Tam tersine, evrensel bir üslûbun onurunu yüklenebilmek, Türk sanatçısı olmanın sorumluluğunu taşıyabilmek için, içinden geldiği tarihsel mirasın yerel karakterlerle anlaşan ve uyuşan yönlerini bulup ortaya çıkarmak gerekir her şeyden önce. Sergilemeler yoluyla beliren sağlam ve güvenilir kişiliklere dikkat edilirse, bu işin üstesinden gelme çabası içinde olan sanatçılara duyulan saygının ve yakınlığın anlamı daha iyi anlaşılabilir.

1969/1970 sergi mevsimi içinde yayınlanan yazılar, genellikle, bu kavgayı kendi açılarından yorumladılar. Batılılaşmamızdaki yanlış uygulamalara dikkati çeken yazılar ağır basıyor ve "yüzyıllardan beri Avrupa etkisiyle çeşitli uyuşukluklara itilip çıkmazlara sokulan Türkiye her şeyden önce öyle bağlardan sıyrılmak ve kendi kişiliğini bulmak zorundadır" (3) yargısının yanısıra, "kültür ikileşmesi"nin sakıncalarına değinen ve çıkar yolun "Kemalist devrimin hedeflerine sarılmak" olduğunu (4) belirten düşünceler de öne sürülüyordu.

Bu düşüncelerin sanat planındaki yankıları da oldu tabii. Örneğin, "modernizm"i, resim ve heykel sanatımıza asalak bir akım olarak niteleyen Nuri İyem, "...bilerek ya da bilmeyerek modernizm safsatalarıyla düpedüz kozmopolitliği, yani ulusal kültür ve de sanatı yabanın çok yönlü baskısı altına sokmayı, dolayısiyle amaç edinmiş duruma düşen ve kültür emperyalizmine yol yordam hazırlayan bilcümle sahte, yaban sanat türlerine karşı" olduğunu öne sürüyordu. Halkla sanat ilişkileri konusunda ise şunları söylüyordu : "Halk ancak kendi içinden çıkacak, içeriği, özü kendi sorunu olan sanatı anlar. Çağcıl ya da çağdaş sanat bura insanlarının sorunlarıyla dolu bir öz taşımadıkça halk tarafından daima yadsınacaktır." (5)

Memet Fuat'sa, resmimizin ve heykelimizin halksızlığından yakındı ve galerilerin halktan uzak kaldığını, "mutlu azınlık çevresini aşma özlemi"nin bile duyulamamış olmasına değinerek "halksızlıklık"a çare arayan yazılara özler duyduğunu belirtti (6). Oysa ülkemizde, halkla sanat ilişkilerinin henüz tam bir düzene konulmadığı, gerek sanatçının gerekse devletin, bu yoldaki sorumluluklarını yeterince kullanmadıkları öne sürülebilir. 1961 yılında İstanbul'da toplanmış olan "Güzel Sanatlar Komitesi"nin Güzel Sanatlar Müzeleri kanun tasarısına ilişkin görüşleri, bugün de tümüyle ele alınabilmiş değildir. Anadoluda zaman zaman sergi açan sanatçılar aracılığıyla, halk resim görebilmekte, sergi gezebilmektedir. Bu tür sergilere halkın gösterdiği yakın ilgi, bu işe devletin geniş katkısını zorunlu kılmaktadır.

Sanatçının halka dönük sorumluluğuna gelince, bu sorumluluğun, yukarıda sözünü ettiğimiz toprağa ve geleneğe bağlılık, topraktan ve gelenekten esinleme çabalarıyla sıkı bir ilişkisi olmak gerekir. Batılı yöntemlerin bilinçsiz birer apartmacısı ve savunucusu kesilen sıradan sanatçıların, halkı küçük görmeleri, halkla sanat arasında bir ilişki kurmak şöyle dursun, bu iki kavramı, birbirine yabancı bulmaları, kendi insanına yabancılaşmanın doğal bir sonucudur. Kaldı ki, halkın kucağında, sessiz sedasız, içten içe gelişen ve bugünlere kadar varan su katılmadık duyarlığın, kendine yabancı olmayan beğenileri her zaman kabule hazır yönleri de yok değildir.

Tartışmalar ve karşı çıkmalar ne yönde olursa olsun, resmimizin, kendi sorunlarına dönüş, bu sorunlar üzerinde yayılış temposu, geçen dönemlere oranla, geride bıraktığımız sergi mevsiminde daha bir belirlendi. Birtakım yüzeysel yargılarla ikinci plana itilmiş, hatta hakkı yenmiş olan kimi ressamlarımızın yeniden ele alınarak değerlendirilmesi, bunun en açık kanıtı olarak göründü. Bu cümleden, örneğin Turgut Zaim üstüne, geçtiğimiz dönemde üç ayrı inceleme ve değerlendirme yazısının (7) yayınlanmış olması, önemli bir basamak gibi görünüyor. Ayrıca, son yıllarda ilgi çekici bir kişilik gelişmesi içinde görünen Ömer Uluç resminin ,gelenekle olan ba-

---

1 — "Türkiye Sanatı Tarihi" Gerçek Yayınevi 1970
2 — Akademi Dergisi. Sayı 2. 1964
3 — Refik Erduran, "Milliyet", 24 Şubat 1970
4 — Prof. Dr. İsmet Giritli, "Milliyet", 7 Mayıs 1970
5 — "Aksam", 29 Temmuz 1970
6 — "Milliyet", 7 Ocak 1970
7 — Nurullah Berk, Sezer Tansuğ, Kaya Özsezgin'in yazıları.

ğıntıları, bu bağıntıların nitelikleri konusunda, biribirinden değişik ve farklı görüşlerin enine boyuna tartışılması da, aynı gelişmenin düşünce planındaki aşaması olarak görülebilir.

Geleneksel duyarlığımızın, kendi açısından başarılı bir yorumunu getiren Oya Katoğlu'nun, "Sanat Tenkitçileri Cemiyeti" tarafından düzenlenen yarışmada, ikincilik ödülüne değimli görülmesi ise, ödüllendirme sisteminde alışılagelen bir "teamül"ün, -bir anlamda- dışına çıkıldığı gerçeğine işaret ediyordu. Cemiyetin, bu yarışma dolayısıyla düzenlediği sergi, genç sanatçıların kaygılarını ve yönelimlerini yansıtıyordu.

Sergiler

1960/1970 sanat mevsimi içinde, başkentin çeşitli galerilerinde, 14 yerli karma sergi, 5 yabancı karma sergi, 32 özel yerli sergi, 6 da yabancı özel sergi düzenlendi. Bu sayılar, geçtiğimiz yıllara oranla, nicelik yönünden gelişme içinde bulunan sergi çokluğunu ortaya koymaktadır. Bu sergiler içinde, 1 özel, 1 de karma yerli seramik sergisi, birer de yerli heykel ve afiş sergisi yer alıyordu. Dündar Elbruz'un, hayat karşısındaki coşku ve kişisel çözümlemelerini dile getiren metal sergisiyle, Sadi Diren, Ruzin ve Attilâ Galatalı'nın seramikleri ve Mengu Ertel'in tiyatro afişleri sergisi. Mengü Ertel'in afişleri, bizde geleneği olmayan bir alanın orijinal çıkışları olarak dikkati çekti ve sanat çevrelerinde oldukça sözü edildi. Tiyatrolarımızın bu afişlere sahip çıkarak, gerçek foksiyonlarını kazanmalarında yardımcı olmaları, hem bu afişler, hem de tiyatrolarımız açısından önemli ve kaçınılmaz bir görev gibi görünüyor. Afişle seyirci arasındaki ilişkinin, tiyatro eseriyle seyirci arasındaki etkilenmeyle paralel tutulması açısından tabii.

Karma sergiler, belirli bir anlama ve amaca dönük çabaları içermedikçe, üstünde durulması ve değerlendirilmesi mutlaka gerekli yönler taşımayacağı bir gerçek. Sözünü ettiğimiz anlamın ve amacın da iyi saptanması, bu amaçla çelişik görünen eserleri, mümkün olduğu ölçüde sergi - dışı tutmakla sağlanabilir ancak. Bu yapılmadığı anda, düzenlenen karma serginin adıyla çelişik bir tutum içine girilmiş olur ki, mevsimin kimi karma sergileri, böyle bir çelişkinin örneği gibi göründü bize.

Karma sergilerin başında, bu yıl Devlet Galerisinde düzenlenen Devlet Resim ve Heykel Sergisinin enine boyuna irdelemeği ne kadar isterdik. Oysa adını andığımız 31. sergi, böyle bir iyi niyeti haklı çıkaracak değerlendirmelerle düzenlenmedi ne yazık ki.. Ötedenberi eleştiri konusu yapılan ve bir takım yanlış uygulamalara yol açan yönetmelik maddelerinin, yeniden ele alınarak düzeltilmesi yolunda bu güne kadar yapılan uyarmaların, hiçbir olumlu sonuç vermediği, bu sergi dolayısiyle bir kez daha belirmiş oldu. Çok yerinde amaçlarla kurulan bu devlet girişiminin, az bir süre sonra amacından saptırılarak, birtakım kişilerin ve kliklerin, haksız biçimde yararlandıkları bir ortam haline getirilmesi önlenemedi bir türlü. Bunca eleştiriyi üstüne çeken bir sergi, bu güne kadar kendine bir çeki düzen verebilmeliydi. Üstelik bu eleştiriler, geçen yıllardan daha sert olmuş, yanlış ve kasıtlı uygulamaların varlığı öne sürülerek dâva konusu bile yapılmıştır.

Bu yılki devlet sergisinde birincilik ödülünü Hasan Kaptan, ikinciliği Lütfü Günay resimleriyle; heykel dalında ise, Mehmet Aksoy ve İsmail H. Öcal kazandılar. Sergide derece almamış öbür resimler içinde, bizi ilgilendiren başka kişilikler oldu. Ödüllerin isabetli verilmediği belli oluyor ve üstelik bu konuda öne sürülen kuşkuları da haklı çıkarıyordu. Kısaca devlet sergileri bugünkü uygulamaları içinde kaldıkça, bir resim mezarlığından farksız olacak, Türk resminin gelişme çizgisini yansıtmaktan uzak kalacaktır.

Sanat ortamımızda henüz yeni bir kuruluş olan "Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltraşlar Derneği"nin, mevsim içinde düzenlediği iki ayrı karma sergi de, yukarıda bu türlü ortaklaşa sergiler için belirttiğimiz sakıncaların dışında kalmış değildi. Derneğin ikinci karma sergisinde, Ankaralı sanatçıların hizmetine açılan, Çanakkale Seramik ve Kalefrex Fabrikalarının Bayındır Sokaktaki yeni galerisiyle, başkent, ışıklı ve güzel bir sergileme yerine daha kavuşmuş oluyor.

1908'de "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti" adıyla kurulmuş iken, Sonradan adı, "Güzel Sanatlar Birliği" olarak değiştirilen topluluğun geleneksel sergisi, yeni akımlara pek iltifat etmeyen eski kuşak sanatçılarını bir araya getirirken; birtakım araştırma ve yenilenmelerin dikkate değer ve kararsız örneklerini vermekte olan Ankaralı sanatçıların büyük bir çoğunluğu, iki ayrı karma sergiyle ortak birer gösteri yaptılar.

Üç de retrospektif sergi düzenlendi geçtiğimiz mevsim içinde. Bu sergilerden biri, resmimizin üçüncü dönemi içinde, ta gençlik yıllarından bu yana yalansız ve içten bir kişiliği sessiz sedasız geliştirmekte olan Eşref Üren'e (doğ. 1900) ikincisi gene aynı kuşağa mensup Halit Doral'a (doğ. 1906) üçüncüsü ise, izlenimci kuşağın sürdürücüsü Hikmet Onat'a (doğ. 1884) aitti.

Özel sergilere gelince, bu tür sergilerin büyük bir çoğunluğu galerilerde belirli sürelerle yer işgal etmekten ötede, çağdaş Türk resmine kendi açılarından olumlu ve dikkate değer katkılarda bulunma görevini yerine getirmekten uzaktı. Tuvallerin üzerinde boya dokusuyla birlikte soluk alıp veren, çağdaş sanatçı sorumluluğunu her türlü öykünmenin uzağında yansıtıcı kişilikler sayılı oldu gene. Bunlar, sergileme sırasına göre, **Nuri İyem, Leylâ Gamsız Sarptürk,** ve **Cihat Burak**'tı.

Bazı eleştirilere ve karşı çıkışlara konu olan Nuri İyem'in resimleri, birkaç yıldanberi içinde bulunduğu dönüş'ü ortaya koyan çalışmalardı. Bi-

lindiği gibi, Nuri İyem, 1960'lardan sonra, daha önce yazılarıyla da sahip çıktığı salt soyut eğilimini bir kenara bırakıyor, bu kez, net bir figür çalışmasına yöneliyordu. Hemen belirtelim ki, renk dokusu yönünden, daha önce elde etmiş olduğu deneylerden, bir ölçüde yararlanmaktan da geri kalmıyor. Özellikle İstanbul'un gecekondu semtlerinin insanlarını, ifadeci bir üslûp çeşnisiyle vermeye çalışan portrelerde kuvvetle yansıyan renkçi eğilimin başarısında, eski deneylerin payı yok değil. (Or - An Endüstri salonu) Leylâ Gamsız, son resimlerinde, hafif renk yumaklarıyla tipik bir doğa yorumuna yöneliyor. Bu yorumun ustalığı ve başarısı, doğrudan doğruya resim değerleriyle çözüme ulaştırılan bir çevre gözleminde karar kılmasından ötürü biraz da İlkel ve süssüz bir güzellik, Gamsız'ın resimlerine övgüye değer bir ağırlık koymuş. Eski resimlerini de bilenler için, bu kişiliğin başlıbaşına bir aşama olduğunu kabul etmek zor değil. (Ak Sanat Galerisi) Cihat Burak'ın resimlerinden burak bir incelik, geçmiş'i bugün'e getiren alaycı bir tarih adamı tavrı, kendiliğinden resim sahnesine girme çabası gösteren övgüye lâyık bir sanatçı "cesaret"i var. Resmine, söylemek istediklerinde eleştirici bir yöntem de uygulayarak, ince ve karakteristik bir lirizm katıyor. Bu lirizmin duyarlığını, gravürlerinden yağlıboya resimlerine kadar, bütün eserlerinde izlemek olanağı vardır. Bu tutumuyla Cihat Burak'ın, çağdaş Türk resminde kendine özgü, kalıcı bir yer elde ettiğini söyleyebiliriz. (Alman Kütüphanesi).

Devlet galerisi de dahil olmak üzere, başkent galerilerinin bir çoğunun sıradan sergilere kapılarını ardına kadar açtıkları bu dönemde, örneğin bir Mehmet Güler ve Zahit Büyükişleyen gravürleriyle, Gülgün Tüzün Başarır yağlıboya resimleriyle, gelecekleri için olumlu düşünceler beslememize yol açtılar.

Geçtiğimiz mevsimin beş yabancı karma sergisi de şöyle sergileme sırasına göre : Türk - Amerikan Derneğinde "Çağdaş Amerikan Orijinal Baskıları Sergisi", Devlet Güzel Sanatlar Galerisinde "Kanada Eskimoları Baskı Resim Sergisi", "Çağdaş Makedonyalı Sanatçılar Sergisi", "Yedi Çağdaş İngiliz Heykeltraşı sergisi" ve "Fransız Seramik Sergisi".

Amerikan sergisi, "orijinal baskı" yolu ile "ressamların kullanabilecekleri zengin etki türleri" ni ortaya koydu. "Animistik sembolizmin bütün kudreti, eksprezyonizm eğilimi, mizahî yönü, cür'etkâr kontrastları ve güçlü bir sentezin yarattığı heybetli figürleri" ile Eskimo resimleri, başkentte gerektiği gibi ilgi gördü. Çağdaş Makedonyalı sanatçıların tuvalleri, genellikle biçimci arayışların örnekleri olarak göründü. Fransız seramikleri sergisi, çağdaş eğilimlerin yanısıra, bugünün sanatçısının pratik hayatla ilişkisini somut bir biçimde ortaya koyması yönünden ilgi çekiciydi. Yedi çağdaş İngiliz heykeltraşını (Robert Adams, Kenneth Armitage, Lynn Chadwick, Hubert Dalwood, Barbara Hepworth, Bernard Meadows ve Henry Moore) bir araya getiren sergi ise, modern İngiliz sanatının güçlü bir kolunu, önemli sanatçıların eserleriyle tanıttı.

Amerikalı Paul A. Lingren'in baskı resimleri, Avusturyalı ressam Herbert Boeckl'in, İranlı ressam Ovissi'nin ve Hintli ressam Bhattacherjee' nin sergileri de, geçtiğimiz mevsimin yabancı sergileri arasındaydı.

Konferans ve Açık Oturumlar

Konferanslar ve açık oturumlar yönünden, 1969/1970 sanat mevsimi, daha önceki yıllara oranla oldukça hareketli ve verimli oldu. Bu tür çalışmalar yoluyla, çağdaş sanat gelişmeleri önünde, günümüz Türk sanatının yeri ve başlıca sorunları konusunda, -hiç değilse- şimdilik düşündürücü birtakım yargılara varıldığı söylenebilir. Ankara Sanatseverler Derneği'nin, uzun bir süredir belirli bir programa bağlanmayan resimle ilgili çalışmalara, geçtiğimiz mevsim programında genişçe bir yer ayrılması; ayrıca Türk - Amerikan Derneği Resim Kolu'nun bu yöndeki çabaları, sözü edilmeğe değer çıkışlar olarak göründü.

"Selçuklu Sanatında Resim" konusunda Mehmet Önder'in, "Sanat ve Doğu" konusunda Nurullah Berk'in "Naif Resim" konusunda Fahir Aksoy'un, "Ulusal ve Yerel Türk Resmi" konusunda Kaya Özsezgin'in konferanslarından başka, Eşref Üren'in retrospektif sergisi ve Ankaralı sanatçıların karma sergileri dolayısiyle düzenlenen açık oturumlar, sınırlı bir dinleyici ve sanatçı kitlesine seslenmekle beraber, genel değerlendirmenin ölçüleri üstüne bazı ipuçları verdiler.

Yayınlar

Plâstik sanatlarla ilgili türkçe kitaplığımızın fakirliği ve yetersizliği ötedenberi öne sürülen belli başlı bir yakınma konusunu teşkil eder. Gerçekten de, batı ve doğu resminin önemli sorunlarını, inceleme ve araştırma ürünü yaparak dile getiren eserlerin yok denecek kadar azlığını belgeleyen çeviri kitaplar kadar, -belki ondan da fazla- telif eserlerin eksikliği de, önemli bir sorundur. Bu eksikliğin başlıca nedenlerinden biri, plâstik sanatları ilgilendiren yayınların, edebiyat dallarını kapsayan öbür kitaplara göre, daha yüklü bir yatırımı gerektirmesidir. Yayınevlerimiz, genellikle ölçü olarak edebiyat okurlarını göz önünde tuttukları için bu okur sayısını tutturamayan plâstik sanat yayınlarını sürekli bir biçimde sürdürme çabasını pek de göze alamıyorlar. Köklü yayınevlerimiz bile, bunu şimdilik göze alınması güç bir "risk" olarak kabul ediyorlar. Oysa, bu "risk", olumlu birtakım gelişmelere öncülük etmek ve devletin de bu gelişmelere katkısını gözetmek ve gerçekleştirmek suretiyle giderile-

bilir. Bu gelişmelere şimdilik bankalar, kültür ve sanat yayınlarıyla öncülük eder görünüyorlar.

Her şeyden önce, bugün Türkiye'de derli - toplu ve sürekli olarak yayımlanan bir plâstik sanatlar dergisi yoktur. Plâstik sanatları ilgilendiren yazılar, bu yüzden, edebiyat yönü ağır basan dergilerin sayfalarında değerlendiriliyor. O da belirli ve sınırlı bir ölçüde.. Bu tür yazılar, çoğunlukla iyi kâğıdı ve bol sayıda klişeyi gerektirdiğinden, bu olanakları gerçekleştiremeyen edebiyat dergileri, -kapaklarında her ne kadar "sanat dergisi" adını da taşımış olsalar- bir ölçünün ötesinde fazla bir katkı getiremiyorlar. Bu olanaklar içinde, plâstik sanatlarla ilgili yazıların, doyurucu plâstik sanat dergileri çıkıncaya kadar, bir süre daha sanat ve edebiyat dergilerinin dışına çıkmıyacağı söylenebilir.

Dergilerden söz açmışken, Haziran 1970'de yayına başlayan ve plâstik sanatlarla ilgili yazılara geniş bir yer ayıran temiz ve titiz baskılı bir dergiyi de anmak gerekiyor. Akbank'ın dört ayda bir yayınlayacağı bu derginin adı "Türkiyemiz". Yayının sürmesini dileyelim.

1970 yılının Nisan ayı içinde iki önemli kitap yayınlandı. Bunların ilki, resim kitaplığımızın bir kaynak eseri niteliğini gösteren "Elvah-ı Nakşiye Koleksiyonu", 1924'te eski harflerle yayınlanmış ve sahaflarda dahi bulunması güç bir kitap haline gelmişti. Bu kez, Gültekin Elibal, Dr. Agah Sakol'un da yardımıyla, Halil Edhem'in bu önemli eserini sadeleştirerek yeni harflerle kaleme aldı. (8) Kitabın sonuna, bazı açıklama ve ek bilgilerle birlikte, Halil Edhem bibliyografyası, Türk ressamları tarafından kopyaları yapılan resimlerin listesi ve iyi kâğıda bazı resim örnekleri eklenmiş.

Öbür kitap ise, Prof. Doğan Kuban'ın yazmış olduğu "Türkiye Sanatı Tarihi" (9). Daha çok Türk sanatı ile yakından ilgilenmek isteyen okurlar için aydınlatıcı ve özetlenmiş bilgiler veren bu kitabın yararlı bir etkinlik taşıdığını sanıyoruz.

Yitirdiklerimiz

Dünyalarına tutkuyla bağlı üç ressamımız göçtü geçtiğimiz dönemde : **Melâhat Üren** (1918 - 1969), **Feyhaman Duran** (1886 - 1970), **İhsan Cemal Karaburçak** (1897 - 1970). Eşi Eşref Üren'den açık ve belirli etkiler taşıyan resimleriyle Melâhat Üren, hayatı boyunca karma sergilere katıldı. Eşinde kalmış ve özel koleksiyonlara dağılmış olan resimlerinden özel bir sergi düzenlenirse, kişiliği toplu bir biçimde gözler önüne serilebilir. Sanıyoruz eşi için de, kaçınılmaz bir görevdir bu.

Feyhaman Duran'ın kişiliği, her yıl düzenli olarak katıldığı devlet sergisi ve karma sergilerde, izlenimci kuşağın temsilcilerinden biri olarak görünmüştür.

Karaburçak ise, sanat çevrelerinin sözü edilen ve saygı duyulan bir sanatçısıydı. Resimlerindeki taze hava, taklitçilikten uzak kişisel yorumlar ve şiir dolu renklerle, bu saygıya bütünüyle hak kazandığını belgelemişti zaten.

Sonuç

Mazhar Şevket İpşiroğlu, iki yıl önce yayımlanan bir açık oturumda, kendisiyle ayni düşüncede olanları onaylıyarak, aksine düşünenlere de karşı çıkarak şöyle demişti : "... Ben tarih dışı bir Türkiye düşünemiyorum. Her insan, her millet, her milletin içinde yaşayan insan belli bir zaman içinde yaşar ve belli bir toprağa basar. Yani topraktan kopup zaman dışı kalmamız ancak ölümle mümkün. Diri bir Türkiye, **zaman dışında** veya **tarih dışında** (altını ben çizdim K.Ö.) kalmıyacak... Daha aslî, daha özlü bir sanata doğru gitmeye çalışıyoruz." (10)

Evet, "daha aslî, daha özlü" bir sanat... 1969/1970 sergi mevsimi, olumlu ve olumsuz bütün gelişmelerile, böyle bir sanata katkıda bulunanların biraz daha belirmesine yarardı. Önümüzdeki yılların getireceği gelişmelerin, bu katkıya gönül veren sanatçıları çoğaltacağını sanıyoruz.

PEKER, BAŞAĞA, VELİOĞLU VE ÖBÜRLERİ

I

Resimler boyamak, sonra da bu resimleri derleyip toparlayarak bir sergi meydana getirmek, hayat karşısında duyulan çoşkuyu ve insanî tavrı, temelli bir dünya görüşüyle birlikte sunmak anlamını taşır her şeyden önce. Bilen ve kavrayan gözler için, bu anlamın, resmin çerçevesini kıran ve seyircinin ortak benliğine işleyen yönleri önemlidir. Bu etkiyi yaratmaktan uzak resimler, değer üretimine olumlu katkılar getirmek yerine, yozlaşmış ve ne idüğü belirsiz beğenileri, kişilik yaftaları altında yutturmaktan başka bir anlam taşımaz. Resim sanatına saygılı olmak; kalıcı nitelik taşıyacak resimlerle sahteci kişilikleri birbirinden ayırdetmek demektir. Resim eleştirisinin görevi de bu değil midir? Eleştirmenin kafasında, kalıcı ve gerçekten değer taşıyan resimleri ayıklayıp, onlara onurlu yerlerini aldırmada, yardımcı birtakım donmuş kalıplar yoktur ve olmamalıdır. Ama bu gerçek, yaşanılan çağın koşulları ve gerekleri ortamında, birtakım soylu ölçülerden hareket edilmesine hiçbir zaman engel değildir. Türk resminin gelişme çizgisi, pek savruk ve sorumsuz kullanılagelmiş değer yargılarını rayına oturtmada, bu soylu ölçüleri kaçınılmaz kılıyor.

Nedir bu soylu ölçüler? Sanatçının, bir sanat adamı olarak, resminin yapısal sorunlarını algılamadaki tutarlığı, bu tutarlığın geçmişle hesaplaşmadaki haklılığı, yaşadığı çevreyi ve içiçe olduğu insanlarını yansıtmadaki kararlılığı, özen-

ti kılığına bürünmemiş açık kalpliliği... Ve nihayet, bütün bu yönsemeler içinde, çağdaş yaratıcı biçimlere, insanî özün gerektirdiği oranda, şefkatli ve değerlendirici bir bakış.

Biz, resimde bunları arar ve bulmaya çalışırız. Gösteriş çığırtkanlığı içinde sırıtıp duran öfkeli öykünmeler ve insandan soyutlanmış nice boyalı tuvaller, eninde sonunda, resimden anladığını iddia eden "üstad"ların malı olarak kalacaktır. Biz bu "mal"a sahip çıkmak niyetinde değiliz.

II

Geçtiğimiz ay içinde Or - An Yapı ve Endüstri merkezinde iki ayrı sergi açıldı. Bunlardan biri, **Ferruh Başağa**'ya, öbürü ise **Süleyman Velioğlu** ile **Jülide Atılmaz Ünal**'ın birlikte düzenledikleri resimlere aitti. Daha önceki sergilerinde soyut kompozisyonlarla kendini kabul ettirmeye çalışmış olan Ferruh Başağa'nın son resimleri, belirli temalar çevresinde dönüyor ve bu temaların çeşitlemesine dayanıyor: Gagalarını birleştirmiş güvercinler ve eller. Dokusu ressamca düzenlenmiş yüzeyler üzerinde ve farklı tonlar içinde önümüze çıkan bu temaların, dünyaya bakış açısı olarak inandırıcı ve benimsetici niteliklere dönüştüğünü söylemek kolay olmuyor. Kuşlar, şematik görünümlerinin ötesinde, plâstik yetkinlikle paralel bir duyguyu telkin edemiyorlar. Eller için de ayni şeyler söylemek mümkün.

Süleyman Velioğlu, duyarlığı olan bir sanatçı. İnce ve duygulu bir deseni var. Hemen yanıbaşında yer alan Jülide Atılmaz'ın katı ve kesin, biçimci yönelimiyle, daha ilk bakışta bir karşıtlık meydana getiriyordu. Üstelik Velioğlunun, bu ince ve zarif deseni, ayni incelikte bir leke anlayışıyla da beslenebiliyor. Bütün bunlar, Süleyman Velioğlu'nun görünürdeki başarısını belgeleyen kanıtlar olarak belirtilebilir. Ne var ki, -özellikle şarkı söyleyen gruptaki figürler dikkatle incelenince- XVI. ve XVII. yüzyıllarda kuzey Rönesansına hâkim olan esprinin, yeni bir yorumuyla karşı karşıya bulunduğunuz kuşkusuna kapılıyorsunuz. Figürasyonunun yapaylığı, ister istemez sizi bu kuşkuya götürüyor.

Jülide Atılmaz'ın grafik etkisi bırakan ve genellikle çift leke üzerine kurulu kompozisyonlarının ise, kesin ve açık bir biçimde Soulages, ya da Klein soyutlamasına dönük olduğunu belirtmekle yetineceğiz.

Yeni bir karma serginin ilk bölümünü Ankara Galerisinde düzenleyen **Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltraşlar Derneği**'nin sergide yer alan üyeleri, herhangibir karma serginin havasından uzak değiller. Derneğin bu ve daha önceki sergiler için yaptığı seçimin, bütünüyle tutarlı olduğu söylenemez. Gene de, bu serginin ressamları arasında **Eşref Üren**'in güçlü portresini, **Hüseyin Yüce**'nin naif esprideki kış manzarasını, **Tülin Akşin**'in ayni çizgideki "Havuz Başı"nı anmak gerekiyor. Alışılmış kişiliklerini sürdüren **Aslan Gündaş** ve **Nuri Abaç** keza **Orhan Peker,** ötedenberi kendisine umut bağlanan sanatçılardan biri olarak dikkati çekmiştir. Yaptığı işleri, onun bu umuda hak kazandığını göstermiştir bu güne kadar. Sanat ortamına getirdiği resimler, en azından, yerleşmiş sanılan yoz bir beğeniye karşı çıkışın, kişisel bir deneyin, hayata sıkı sıkıya bağlı soylu bir duyarlığın derin ve somut izlerini taşıyagelmiştir. Bu bakımdan her sergisi, bir tavrın, bir "bakış" ın ifadesini de birlikte getirmiştir.

Peker, iki yıla yakın bir aradan sonra, başkentte, yeni resimlerini Alman Kütüphanesi salonunda bir araya getirdi bu kez. "Boyalar ve Grafikler" adını verdiği bu sergisinde, ağırlığı, birkaç yıldanberi izlediğimiz resimler meydana getiriyordu. Uzun vazolar içinde çiçekler, başlarını yem torbalarına sokmuş atlar, kendi köşelerinde kıvrılıp durmuş kediler.. Boya dokusunun altında yaşanan hayatın çağdaş anlamını gizleyen, yerel niteliklere açık, basit gibi görünen gerçekliklerden sentezler çıkaran resimler bütün bunlar. Bu somut sentezlerin anlamını kavradıkça, seyirciyle yarattığı ilişki de çoğalıyor, giderek birtakım katı kavramların dışında bir dünyanın biçimlenmesine yol açıyor.

Yukarıda andığımız resimler için belirtmek gereğini duyduğumuz bu etkilerin, son sergisinde yeni çalışmalar olarak dikkati çeken şezlonglu resimler için de geçerli olduğunu söylemek oldukça zor. Hatta bu son resimlerin öbürleri arasında "yabancı" gibi durduğu bile söylenebilir. Oysa resmin bir yerlerinde, bildiğimiz ve tanıdığımız Peker'den izler bulmak olanağı da yok değil. Ne var, bu izler, yeterli ölçüde inandırıcı, kanıtlayıcı, belgeleyici değil. Şezlongların katı ve kesin çizgileriyle figürlerin yumuşak ifadeleri arasında, henüz çözüme götürülmemiş karşıtlıklar seçiliyor.

Orhan Peker'in sergisindeki bu "yabancı" resimlerin, gelecek bir günde, mûnisleşip yeniden karşımıza çıkmıyacağını da iddia etmiyoruz böylece.

Geleneksel Çin resimlerinden meydana gelen sergi de Alman Kütüphanesinde yer alıyordu. Uzakdoğunun hayat felsefesi ve şair dolu dünyasını çizgiye ve renge getiren rulolar üzerindeki o resimler, mütevazi benlikleri ve derin seziş yetenekleriyle, çağdaşlığı sınırlandırma yarışına çıkmış nice kişilere tatlı tatlı göz kırpıp durdular.

İskandinav sanatının özlü ve düşündürücü yorumlarını getiren ve Devlet Güzel Sanatlar Galerisinde sergilenen Fin grafik resimleriyse, geçmişi pek yeni olan bu sanatın, son yıllardaki gelişmelerini kapsıyordu. Kuzeyli sanatçının geniş ve özgür algılama gücünün ürünü olan bu grafikler arasında ilginç olanlar az değildi.

---

8 — "Milliyet" Sanat Kitapları Dizisi. 1 Mayıs 1970
9 — A. G. E.
10 — Varlık Yıllığı, 1968

BABA-OĞUL VE TREN

cevdet onursal

Baba önce paltosunun yakasını kaldırdı, sonra da paltosunun içinde iyice büzüldü. Üşüyordu. İki adımlık yolda bıyıklarının uçları donmuştu. Baba yanındaki oğluna baktı. Hiç de üşür hali yoktu. Eğmiş kafasını, babasını geçmeden gidiyordu. Askere yakışmayan adımlarla. Elinde bavulu vardı.

Baba ayağı ile iteledi bekleme salonunun kapısını. Soğuktan elleri cebindeydi de ondan. Yoksa sandığınız gibi kabadayılık değildi amacı. Kabadayıya benzer hali de yoktu zaten. Uçları sarkık bıyıkları, ufak kamburu, ufak boyu vardı. Baba kendi halinde, her yerde bolca görülen emeklilerden biriydi.

Tahta kanepeli bekleme salonunda sigara dumanı vardı, yorganlarını yerlere sermiş uyumaya çalışan köylüler vardı. Fısıltı halinde konuşanlarla, insanın genzini yakan ekşi bir kokuda vardı. Baba ile oğlu içeriye girince uykulu gözler hep onlara döndü. Önce kaygılı baktılar, yenilerin kendilerinden farklı olmadıklarını görünce kimi uyumaya çalıştı, uykusu kaçanlar da sigara yaktılar. Önce babanın bıyıklarının buzu eridi. Paltosunun koluna sildi bıyıklarının suyunu. Babanın askere yakışmayan adımlarla yürüyen oğlu tahta bavulunu yere koydu.

— Otursana baba, kanepeler dolu hep, dedi.

— Öyle yapmalı, bavulun bu işe de yaradı desene. Ya sen?

— Ben bilete falan bakayım Belki tren vaktindedir.

Babanın oğlu askere yakışmayan adımlarla bekleme salonundan dışarı çıktı. İki adımlık yolda bıyıkları donan baba sırtını duvara dayadı. Tiksinti ile baktı salonu dolduran insanlara. Tiksinti ile baktı ya yine de sevdi onları. Hiç gereği yokken kendini onlardan daha mutlu sandı. Acıdı salondakilere. Sonra bıraktı salondakileri, kendine döndü. Yasemin ağızlığına yarısını kırdığı sigarasını taktı, yaktı yarım sigarayı. Dumanı yere savurdu. Belli ki baba üzgündü. "Kerata" dedi kendi kendine. "Kerata herif, okusaydı böyle askerlik yapmak neyineydi. Yedek subay olurdu, rahat ederdi iki yıl boyu askerde, biz de rahat ederdik düşünmezdik böyle uzun uzun. "Babanın biz dediği karısıydı. Yirmiyedi yıllık karısıyla kendisi. Severdi baba karısını. Yirmiyedi yılın verdiği alışkanlıkla değil de, ilk günün verdiği duygularla severdi karısını. Baba yine askere yakışmayan adımlarla yürüyen oğluna döndü. "Kim" dedi ona boktan nedenlerle onuncu sınıf da okulu bırak diye, iyi kötü okuyordu nasıl olsa atardı kapağı son sınıfa. Ondan sonra, Allah kerim. Yok okumak istemiyormuş, yok çalışacakmış, yok evlenecekmiş. Hadi bakalım dediklerini hep yaptı. Çekiyor kerata, hem çekiyor hem çektiriyor."

Baba emekli askerdi, iyi bilirdi yirmibeş yılını verdiği askerliği. Zordu askerlik, eski günlerini anımsarken askerliğin zorluğunu iyice onayladı kendi kendine. Babanın askerlikte en zoruna giden şey çok istediği halde yirmibeş yıl boyunca bıyık bırakamamasıydı. Askerliği boyunca bir kaç kez bırakmak istediyse de Emekli oldu da öyle kavuştu uçları sarkık bıyıklarına. Uçları sarkık bıyıkları yakışmıyordu babaya. Bunu kendisi de biliyordu ya "olsun" diyordu. Değil mi ki emekliliği bıyıklarını koyuvermek için beklemişti, gerisini hiç düşünmüyordu baba.

İkinci yarım sigarasının izmaritini yasemin ağızlığından yere attı. Yenisini yakacaktı ki, askere yakışmayan adımlarla oğlu yanına geldi. Yeni sigarasını yakmadı.

— Bilet aldın mı? diye sordu, kafası önündeki oğluna. Sessiz konuştu oğlu.

— Aldım, dedi tren vaktindeymiş. İkisi de sustu bir süre. Sonra baba konuştu dalgın dalgın.

— Keşke gelmeseydin alışmıştık iyi kötü hasretine. İçini çekti. Şimdi sil baştan. Daha da konuşacaktı ya oğlanı da üzmeye gerek yok diye düşündü. Postalının ucuyla babasının attığı izmariti ezen oğluna baktı. Kara kuru bir yüzü vardı. Zayıftı, izin dönüşü mahmurluğu her haliyle gelip kurulmuştu oğlunun üstüne. Baba bu kez de teselli etmek için konuştu :

— Neyse, ne kaldı ki şurada beş ay bir şey. Ondokuz ayı yedin kerata.

— Öyle, dedi oğlu. Benim askerliği falan düşündüğüm yok, sizler üzülüyorsunuz. Sen, annem. Karım da diyemedi.. Kendisi rahattı rahat olmasına. Kumandanları ile iyiydi arası, sevdirmişti kendisini. Gel gör ki akşam oldu mu hele giremiyordu koğuşa. Bir şeylerini kaybetmiş gibi oluyordu. İlk günler alışırım ileride, demişti ya hiç de sandığı gibi olmadı. Atamıyordu akşamları gelen hüzünü üzerinden. Ne yaptıysa atamadı da.

— Sen sık mektup yazarsan anan da üzülmez ben de, hele anan mektubun gecikti mi başlıyor kurmaya. Sen sık yaz biz üzülmeyiz. Ben annenden daha çok kuruyorum, diyemedi.

Karşı kanepede bir kadın bebesini emziriyordu. Gün değmemiş memesini kimseyi umursamadan dayamıştı çocuğun ağzına. Baba ile oğlu bir ara baktılar kadının ak memesine, sonra başlarını çevirdiler.

— Belli ki çok acıkmış, dedi baba. Aklı kadının gün değmemiş memesindeydi. Hani oğlu yanında olmasa salondakilere belli etmeden bakardı kadının ak memesine. Karşıda kitap okuyan genç gibi...

— Acıkmış. Belli. Dedi oğlu. Onun da aklında karısının memesi vardı. Askerde ki aç cinselliği vardı. Kadının ak memesine bakarken.

Salon kaynaştı birden. Uyuyanlar uyandı, yorganlar toplandı. Kadın gün değmemiş memesini aldı doymamış bebesinin ağzından. Baba da bavulun üstünden kalktı. Paltosunun yakasını kaldırdı, ellerini cebine soktu. Dışarısı eskisi gibi soğuktu. Tren geliyordu.

Tren geldi. Durdu. Tren de az meraklı baş vardı dışarıyı seyreden. Tahta kanepeli mevkilerden bakıyorlardı onlar da.

— Ben yer bakayım, dedi oğul. Aldı bavulunu, bu kez asker adımlarla trene doğru yürüdü.

Baba üşüye üşüye bakıyordu çevresine. Bakıyordu ya ilgisizdi. O gün görmemiş memeli kadın kocasının ardından, hızlı

SANAT-SANATÇILAR

ayhan hünalp

Merzifon'dan öte bir küçük istasyon, yanılmıyorsam "Yıldızeli" bu küçük istasyonda da bir Faruk Çağlayan vardı. Küçücüktü dünyası. Bir demiryolcu babanın küçük olanaklarıyla dar kadrolu, koşullarla, kendi kendini yetiştiren pırıl pırıl bir delikanlılık. Sonra Kuleli Askeri Lisesi. Harp Okulu. Başarılı bir öğrencilik yaşamı. Ardından, Ankara, "Dil - Tarih Fakültesi"nin Türkoloji Enstitütüsü. Şiir matineleri. Tartışmalar. Edebiyat öğretmeni, Teğmen Faruk. Bursa ışıklar da, Kuleli Askeri Lisesi'nde öğretmenlik. Faziletkâr Nihal Hanımla evliliği, alabildiğine mutluluğu, iki kız babası Faruk. Sonra Cebeci'de bir mezar taşı. "Burada Yarbay Faruk Çağlayan Yatar".

Bütün bunlar bir sanatçının özel hayatı ile ilgili küçük notlardır. Ve hiç şüphesiz kimseyi ilgilendirmez. Ancak, bu çizgilerle kısaca vermek istediğim Faruk, toplumumuzda ender rastlanan, efendilik örneği, alçak gönüllü bir insandı.

VİTA AENİGMA EST
Fincan oynuna benzer
Geçirdiğimiz hayat;
Ya şundadır ya bunda,
Kaymakamın kızında...

Evet 23 yıl önce Faruk, bütün gençliğimizi yitirip, koridorlarına gömdüğümüz Fakültenin ders aralarında, durmadan şiir okurken, arada bir de kendi yazdıklarında yaşamı fincan oynuna benzetirdi.

Daima yenilik peşinde olan güçlü bir sanatçıydı. Klâsik çerçevesi içindeki "Kitap Saati"ne ilk kez müziği getiren, kitapları müzikleyerek tanıtan ilk konuşmacıydı. Bunu aralıksız olarak İstanbul Radyosunda dört yıl yapmış, Ankara ve Erzurum Radyolarında tekrarlatmıştı. Bakî Sûha ile birlikte "Atatürk Şiirleri Antoloji"si, "Pazar Dergisi"nde, "Sorun Söyleyelim" sütunu. Gramerimizle ilgili bir yığın yazı. Remzi Kitapevi tarafından yayınlan, "Türk Grameri" ve de bunların hepsinin üstünde şımdi ordumuzda görevli bulunan binlerin üstünde subayımıza Türkçe ve edebiyat öğretmesi.

Onunla, "Türk Dil Kurultayı"nın son çalışmalarında hep beraberdim. İkimiz de ölümünün yakın olduğunu biliyor, fakat bunu konuşmadan anılarımızdan söz ediyorduk.. "Ayhan," demişti, "Öldükten sonra ruhumun eşim ve çocuklarımla buluşacağını bilsem, ölümü hiç umursamıyacağım!".

Sonra bir süre İstanbul'da hastanede atih Camisinin minarelerine bakarak yattığı 301 numaralı oda. Buradan ötesi nedir ki? Ankara'ya dönüş, yeniden hastane. Yeniden ölüş. Bir bakıma Faruk kurtuldu da. İnsanların anlayışsızlığı, harisliği umursamazlığı onu her gün kahrediyordu. "Allahtan ki ailem çok iyi, yoksa çoktan ölürdüm." deyip duruyordu. En son kitabı, "Türk Grameri"nin kapağının rengi, bir Kurumunun kitabına benzemiş. Bunun için Kurum Faruğu mahkemeye vermiş. Duruşmalar, bilirkişiler. Bu arada Dil Tarih Fakültesi'nin profesörlerinden bir bayan da kapakların birbirine benzediğine dair rapor vermiş mi? Zavallı Faruk, polis cibinin insan ezdiği ve ezdiği insanı hastaneye götürmediği bir ülkede eserinin kapağı bir başka yayına uzaktan benzediği için bir ilim üyesinin de aracılığı ile canından bezdiriliyor. Şimdi Kurumun da, bizim sayın Profesörün de başı göğe ermiştir. Bu yazıyı, "Nur içinde yat Faruk! "demek için yazmıştım. Bu arada onu anlayışsızlıklarından ötürü yaşamaktan bezdirenlere de, "Rahatladınız mı" demiş oldum.

kara afrika sineması

duygu atay

Son yıllarda özellikle Kuzey Afrika'da, Dünya azgelişmiş ülkeler sinemasını çok yakından ilgilendiren bir sinema hareketi oluşmaktadır. Diğer ülkelerin de çok sözünü ettiği ve üstünde konuşulan bir sinema eylemidir bu. Azgelişmiş ülkelere oranla, yüzyılımızın bu en güçlü anlatım aracını kullanabilme olanakları çok fazla olan uygar ülkeler, kitleleri eyleme çağırıcı ülküleri yadsıdıklarından bir bunalım devresi içindeler. Sanayi devrimlerini tamamlamış ve ekonomik sıkıntıları dünya konjonktüründe asgari ölçüye inmiş bulunan ülkeler sömürü politikalarını sürdürmek için sinemayı bir karşı devrim aracı olarak kullanmaktadırlar. Bu ileri sanılan -ya da bizde uyandırdıkları hayranlık ölçüsünde öyle olan- ülkeler, sinemanın eğitim ve bilinçlendirme aracı niteliğini hiçe sayarak, iktidarın işbirlikçisi durumuna getiriyorlar. Bu uyuşturma politikasına isyan eden sinema eylemcileri elleri kolları bağlı kalmaktadır. Düzen öylesine namuslu sinemacıların aleyhine işlemektedir ki, artık her yol devlet eliyle kapatılmış, suya sabuna dokunmayan filmler baştacı edilmeye başlanmıştır. Uluslararası yarışmalarda dereceye lâyık görülen abuk sabuk Amerikan saçmalıkları. -Örneğin son Cannes yarışmasında birinci olan M. A. S. H. gibi- filimler, kapitalist ülkelerin birbirlerine verdikleri ödünler olarak ortaya çıkmışlardır. Zaten genellikle bu tür ülkelerin sanatçıları da bulanık suda balık avlamaktan öteye gitmeyen bir görünüm içindedirler. Avrupa ülkeleri içinde sol kanada en yatkın ülke olarak bilinen Fransa'nın sinema güçleri tam bir kış uykusu içindedirler. Diğer Avrupa ülkeleri ise uykudan da öte hatta ihanet içindedirler. Bir anlatım aracı olarak sinemanın büyük sanat yapıtı niteliğine ulaşması ancak devrimci kavgalara getirdiği iticilik ve bilinçli bir ajistasmasyonla olumlu olabilir. Yapıtın kalıcılığını yararı ölçüsünde saptamak gerekir. Üç beş bin üyeli sinema kulüplerinin salonlarında, entellektüel üyelerin sanat gevezelikleri için yapılan filmler, bir masturbasyon niteliğini aşamaz.

Bu girişten sonra, geri kalmış -gelişmesi türlü nedenlerle engelenmiş- ülkelerde sinemanın durumuna değinelim biraz da. Sonra da örnekleriyle Kara Afrika sinemasına.

SİNEMA BİR POTANSİYEL GÜÇTÜR

Geri bıraktırılmış bir ülkede, bir devrim hareketi geliştirilmekte ve bilim adamlarıyla sanatçılar tarafından -bunların katkıda bulunmadığı bir eylemin sakıncalı ve yanlış olduğu da ileri sürülebilir ayrıca- destekleniyorsa, sinemanın da bu savaşta kendine özgü yerini alması doğaldır. Devrimci güçlerle işbirliği yapacak ve hatta onlara yer yer yol gösterecek olan bu anlatım aracı, inançlı ve ilkeleri sağlam kişilerin elinde devle-

---

hızlı geçti önünden, onu bile fark etmedi. Bu hasretin ne denli zor olacağı gelip çöreklenmişti kafasına. Üç günlük sakallı yüzü anlamsızlaştı. Hiç tatmadığı bir acı duydu. Sandı ki bu acı hep duracak yürek başında. Daha da üşüdü.

— Yer buldum. Oğlunun sesi kopardı onu kara düşlerden. İrkildi. Koptu kendini yalnız sandığı dünyadan. Son anda ölümden kurtulmuş gibi oldu. Üşümesi bile durdu.

— İyi, dikkat et de üşüme, annen bavula - kazak koymuştu trende giy.

— Giyerim, dedi oğlu. Son-

şecektir. Bu ülkelerde her sanatçı kendine düşen görevi tartışmasız biliyor ve yerine getirmeye savaşıyorsa herhangi bir sorumluluktan kaçınmayacağından sinema da işlevini başarıyla yürütme durumuna geçecektir. Yurdumuzda ise, sanatçının sinema konusundaki tutumu açık seçik gün ışığına çıkmıştır. Devrim ilkeleri altında birleşmeyi amaçlayan sanatçılara karşı, diğerleri ihaneti seçmişler ve hem sanatlarına hem de dolaylı yoldan ülkelerine ihanete başlamıştırlar. Sayıları giderek çoğalan devrimci sinemacılar grubu ise asla hiç bir konuda ödün vermeye yanaşmamaktadır. Emperyalizmin yönettiği ve komprador kapitalizminin kontrol ettiği hükümet ise Yeşilçam çirkefini türlü yollarla kendine hizmet etmeye devama çağırmaktadır. Son vergilendirme sistemindeki değişiklik bunun açık bir örneğidir.

Tüm bu oluşlara karşılık genç sinema grubu, Türkiye'de ilk kez Yeşilçam dışında bir sinemayı oluşturmuş olmanın gururu içinde, eylemlerini sürdürmektedirler. İleride devrim başarıya ulaştığı zaman, bu başarıdan pay kapmayı uman pek çok yalancı ve korkak sanatçı olacaktır. Ne var ki gerçekler o zaman yutturmacalarla gizlenemeyeceğinden, devrimde kimin katkısının olduğu bilinecek ve bu satılmışlar zümresi Vahdettin misali, yaşamları boyunca kopyacısı ve hayranı oldukları Avrupa'larına defolacaklardır.

KARA AFRİKANIN GÖRÜNTÜ GÜÇLERİ

Uzun süredir Emperyalist güçlerin egemenliği altında sömürülen Kuzey Afrika ülkeleri bugün birer birer özgürlüklerine kavuşmaktalar. İnsanların sömüren ve sömürülen olmak üzere iki grupta toplandığını çok iyi bilen ve bunu bildikleri ölçüde yadsıyan, dünya insanlarının varlığının tek bir grubun, emekçi çoğunluğunun bilinçli grubunun elinde olabileceğini savlayan Afrika sinemacıları, bu idealleriyle Dünya sinema güçleri karşısında devleşmektedirler. Son dört yılın çeşitli şenlik bilânçolarında Afrika'nın başarılarını gözden geçirirken, bu yarışmalardaki ödüllendirme işinin özgürlük yolunda sanatın kullanılması amacına inanan kişilerce yapıldığına değinmek gereklidir:

1966 Kartaca Şenliğinde Altın Madalya "La Noire de... - Bir siyah dişi..."
Osman Senbene - Senegal

1967 Cannes Sanat armağanı birincisi "Le vent des Aures - Aures rüzgârı"
Lakhdar Hamina - Cezayir

1968 Venedik Şenliği Jüri Özel Ödülü "Le Mandat - Sömürge"
Osman Senbene - Senegal

1967 Hyeres Kısa Metraj Birincilik Armağanı "Concerto pour un exil - Bir sürgün için konçerto"
Dèsire Ecarè - Fildişi Sahili

1969 Cannes Eleştirmenler Özel Ödülü "La Voie - Yol"
Muhammed Selim Riad - Cezayir

Bu ödüllerin tümü on yıllık bir geçmişe sahip Afrika sinemasınındır. Bu yıl da yine bir genç sanatçının, Moritanya'lı Med Hondo'nun yılı olacaktır. Filmi "Soleil ô", sinema tarihinde yer tutacak denli önemlidir. Filmde Che Guevera'nın, Malcolm x'in, Mehdi Ben Barka'nın, Patrice Lumumba'nın öldürülmesinin insanlığa karşı işlenen en büyük cinayeler olduğunu işlemekte ve anarşi yoluyla başarıya ulaştırılacak bir devrimin muştusu verilmektedir.

Şimdi, Kara Afrika sinemasının belli başlı altı ülkesinin önemli yapıtlarını (ödül almış olsun olmasın) varolan sinema koşullarıyla birlikte teker teker inceleyelim. Bu arada dikkat etmemiz gereken noktalardan biri de bu ufak ve çok az sinema geçmişine sahip ülkelerle Türkiye'mizin, hemen 55 yılı bulan uzun mazisini karşılaştırmak ve ağırlığın ne tarafa hangi nedenlerle kaydığını araştırmak olmalıdır.

TUNUS: İlk film 1924'de yapılmış. Rejisör Schemama Chickley, filmin adı "Am el Ghael." Bundan sonra yürütülen filmler pek dikkati çeker bir değer taşımıyor. 1958 yılında Fransızlarla yapılan ortak yapımlar ülke endüstrisine bir hareket getirmiş. Jacques Barratier'in "Goha le simple - Basit Goha" ve Jean - Michard Maillard'ın "Hamida" adlı filmleri. Bu şekilde de kültür emperyalizminin tekelinde saçma sapan filmlerle avutulan Tunus halkı bilinçli ve sinema kültürüne sahip sinema kulüplerinin duruma müdahalesiyle on yıla varmadan toparlanma yoluna girmiş. SATPEC adlı örgüt film yapımını kontroluna almış durumda. Bir yılda 70 den fazla film yapılan ülkede, çok iyi yöneticilerin elinden çıkma başarılı filmler var. Ne var ki Kapitalist ülkelerde gördükleri sinema eğitimini ülkelerine gelince kendi koşullarıyla bağdaştırarak başarılı yapıtlar ortaya koyan sinemacılar, diğer büyük devletler tarafından çeşitli yollarla engelleniyor. Örneğin filmlerini dış pazarlara dağıtamama gibi büyük bir sorunla karşı karşıyalar. Son üç yılda yapılan ömenli filmleri şunlar:

1967 Ömer Khlifi "l'Aube -

1967 Sadık bin Ayşe "Muhtar", 1968 Ömer Khlifi "le Rebelle - Başkaldırı",

1968 Hamuda bin Halime "Khlifa le teigneux", 1969 Hacı Abdülvahab "Om Abbes",

1969 Claude d'Anna ve Ferid Boughedir'in "La Mort Trouble - Çapraşık Ölüm",

---

ra ikisi de sustular. Garipsediler birbirlerini. Oğlu babasına, yirmi yıllık babası da oğluna garip garip baktılar. Sanki iki yabancı burada baş başa kalmışlardı. Bu yabancılık duygusundan trenin düdüğü aldı onları.

— Hadi bin kalkacak.

Oğlan trene baktı. Babasının elini öptü bir şey demeden.

Güle güle, dedi babası.

El salladı babasına oğlan. Baba da elini kaldırdı, elleri gözlerine gitti. Oğlu babasının ağladığını görmedi. Tren gitmişti.

1970 Abdüllâtif Benammar "Une si simple histoire - Çok basit bir öykü" (bu film 1970 Cannes film yarışmasına katılmıştır.) 1970 Ömer Khlifi "fellanghas - Fellahlar", Ahmet Keşin 1970 "sous la pluie de l'automne - Sonbahar yağmurları altında."

CEZAYİR : Ülkede sinema, bağımsızlığa kavuşulmadan önce hemen hemen yok gibiydi. "Yasemin, Cezayiruna, Halkın Sesi" gibi bir kaç film yapılmıştı. Lakhdar Hamina adlı genç yönetmenin "Özgürlüğün Fosili" adlı 16 mm. lik filmi tek ilgi uyandıracak yapıt sayılabilirdi. Bağımsızlıktan sonra sinema devletleştirildi ve dağıtım devletçe yapılmaya başlandı. ONCİS adını alan bir sinema örgütü kuruldu. Bu dönemde yapılan filmlerdeki özgün sinema dili, öncelikle özgürlüğün sanatçı kitlesine getirdiği başkalık açısından önemlidir. Son yedi yılın dikkati çeken filmleri ise şöyle :

1963 -Ahmed Rachedi "Peuple en marche-Yürüyen insanlar"
1965 Jacques Charby "Une si jeune paix - Çok genç bir barış"
" Ahmet Rachedi "l'Aube des Dâmnés -
1967 Lakhdar Hamina "le vent des Aurés - Aurés Rüzgârı"
" Gillo Pontecorvo "le Bataille d'Alger - Cezayir Savaşı" (Bu filmin Fransa'da gösterilmesi büyük olaylara yol açtı ve özgürlük ülkesi olarak sanatçılar arasında ün yapmış olmasına karşın, filmin gösterileceği sinemalara çeşitli tehditler ve baskılar yapılmaya başlanınca sinemacılar da korkarak gösterimden vazgeçtiler.)
" Mustafa Badi "La nuit a peur du soleil - Gece güneşten korkar"
1968 Muhammet Selim Riad "La voie - Yol"
" Kollektif "L'enfer à dix ans - On yıllık cehennem"
" Lakhdar Hamina "Hasan Terro"
1969 Tevfik Fares "Les hors la loi - Kanunsuzlar"
1970 Ahmed Rachedi "L'Opium et la baton - Afyon ve çubuk"
" Ali Ghalem "Mektoub - Mektup" (Bir başka yazımda, bu filmde anlatılan konunun şu anda Fransa'da çalışmakta bulunan binlerce Türk işçisinin içinde bulunduğu problemlerle koşutluğuna değineceğim.)

Bu yaz da Fransızlarla üç ortak yapım gerçekleşmiştir. Costa Gavras'ın "Z", Michel Drach'ın "Elise ou la vraie vie - Elise ya da gerçek yaşantı", J - Lous Bertucelli'nin "Remparts d'argile - Toprak tabya."

MAROK : 300 odalı bir sinema merkezine sahipler. Laboratuarları, banyo odaları, stüdyoları var. CCM) Centre Cinematographique Marocain - Marok Sinema Merkezi) adlı bu merkezin önayak olmasıyla bir yılda 230 kısa metraj üç tane de uzun film yapılıyor. Bu durumun nedeni finansman güçlüğü ve iyi sinema adamlarının olmayışı. Hamid Bennani adlı yönetici, "Traces - İzler" filminden sonra tekrar kısa metraja yönelmiştir. İdris Kerim de röportaj filmi "Les enfants de Haouz - Havuz Çocukları" ndan sonra, şimdi Filistin hakkında uzun bir filme hazırlanıyor. Maroc'lular, 1968 de Tanca'da kurulan bir film şenliğinin ömürlü olabilmesi için vargüçleriyle çalışıyorlar şimdi. Maroc'ta Sine - Kulüpler Federasyonu, Sinema 3 adlı dergi aracılığıyla halkın sinemaya ilgisi büyük ölçüde ayakta tutuluyorsa da sinema endüstrisinin maddî ve manevî yönden gelecekleri bu şenliğe bağlı. Azgelişmiş ülke koşullarının yokdelimesinde sinemanın katkısını yüksek tutmaya uğraşıyor bilinçli ve milliyetçi sanatçılar.

SENEGAL : Çok yeni bir sinema tarihi var Senegal'in. Afrika'nın Güneybatısındaki bu genç ülke, on beş yıl önce ilk filmini vermiş. "Kara Afrikalı Senegal Sinemacıları ilk kez Paris'te Seine nehrinde bir kısa metraj gerçekleştirdiler sinema alanında. Bu film adı geçen sinemanın bir manifestosu sayılabilir." (1) Dört yöneticinin birleşerek yaptığı bu filmden sonraki, Dakar'da, Fransız Kültür Merkezinin yardımıyla çekilen önemsiz bir film. Beş yıl sonra 16 mm. lik filmlerin çoğunlukta olduğu görülüyor ülkede. Geçen yıla değin hep kısa metraj olan filmlerin arasına örneğin Fransız Yves Ciampi'nin "Özgür Ben" adlı yapıtı da girmiş. Ne var ki asıl özgürlüğün ülkenin kendi içinden çıkacak gerçek sanatçılarla oluşacağı 1962 de bir büyük sinemacının, Osman Senbene'nin varlığıyla tanıtlanıyordu. "Barom Sarret", "Niaye" ve "La noire de..." adlı filmleri ününü ülke dışına taşırıyordu. Sonuncusu, Kara Afrika filminin Senegal'deki, ilk uzun metrajı sayılabilirdi ve aynı yıl Kartaca'da yapılan şenlikte Jean Vigo ödülünü almakta gecikmedi. Senbene'nin son filmi 1968 deki "Le mandat - Manda."

FİLDİŞİ SAHİLİ : Batı Afrika'nın güneyinde bir manda durumunda bulunan bu küçük ülke tüm öfkesini bağımsızlığına karşı çıkan Fransa'ya gösteriyor. Şimdiye değin yaptıkları dört filmden ikisi, öfkeli bir genç sinemacının imzasını taşıyor. Désiré Ecare, "Concerto pour un exil - Bir sürgün için konçerto" ve "Nous deux France - İkimiz, Fransa" adlı yapıtlarıyla ülkenin en ünlü yönetmeni. SIC (Societe İvorienne de Cinéaste)

adlı ulusal örgütün finanse ettiği uzun metrajlı film "La femme au couteau -Bıçaklı Kadın" adını taşıyor. Filmin yönetmeni Bassori Timete, daha önce "La Dune de la solitude" adlı yapıtıyla tanınıyor. Fildişi Sahillerindeki üçüncü önemli yönetmen aslen Fransız Ginesinden olan Henri Duparc. Bu yaz Hyéres kısa metraj filmleri şenliğini Fildişi Sahili adına "Mouna où rêve d'un artiste - Mouna ya da bir sanatçının düşü" adlı filmle katıldılar. (2)

NİJERYA : Afrika ülkeleri arasında Nijerya'nın adını diğerleri ölçüsünde büyüten tek yönetici var. Mustafa El Hasan. Kanada'da Norman Mc Laren'in yanında asistanlık yaptıktan sonra yurduna dönen ve bağlı olduğu değerlere hizmet için çırpınan bu yönetici, beş yapıtıyla dikkati çekiyor. İkisi karton, "La mort de Gandj - Ganj'da Ölüm", "Bon voyage, Sim - İyi yolculuklar, Sim" (3), öykü sayılabilecek bir film örneği "La bague du roi Koda - Kral Koda'nın yüzüğü", Western'i andıran "Le retour de l'aventurier - Bir serüvencinin dönüşü" (1967). Ougadougau şenliğine de "Deela" adlı röportaj filmiyle katıldı. (4) Umaru Ganda adlı bir başka yönetici ise, 1969 Cannes şenliğinde "Cabascabo" adlı filmiyle eleştirmecilerin büyük hayranlığını toplayarak ülkesi adına propaganda yaptı.

Bu gün Nijerya'da başkent Niamey'deki Fransız - Nijerya kültür merkezinde hazırlanan filmler, Fransızların Argos firması aracılığıyla ve denetimiyle çevrilmektedir. Özgün filmler için karşılaşılan dağıtım güçleri, bu kara Afrikanın genç sinema güçlerini hiç yıpratmamakta ve tek başlarına Fransa'sız ortaya çıkacakları günün yakınlaştığına inanarak beklemektedirler.

Son söz : Yukarıda kısaca tanıtmaya çalıştığım Afrika ülkeleri içinde gerçek bağımsızlık adına yapılan filmler ve söylenen sözler, çok fazla değilse umut verici, hiç değilse umut içinde bekletici devinimlerdir. Dünkü sömürge olarak değil, yarım yüzyıl önce bağımsızlık savaşını hem de bu ülkelere örnek olarak veren Türkiye'de, sinemayla uğraşanlar, bu günkü sinema endüstrisini elinde tutanlar, hangi yolu seçeceklerdir? Soygun düzenini savunan filmler yapmayı mı, yoksa postları bahasına devrim sinemasını yürütmeyi mi? İhanet yolunu seçenlerden elbet bir gün hesap sorulacağı düşünülürse, belki iliklerine kadar çürük Yeşilçam'ı bir yana bırakarak biraz canlanırlar. Hiç olmazsa korkuyla. Balçıkla sıvayamayacakları güneş bir gün onları mutlaka bulup ortaya çıkaracaktır. Ben bu yazıda onların meşinleşmiş yüzlerini, bu pek genç ülkelerin sinemasını tanıtarak kızartabildimse, kendim adına değil onların adına kıvanç duyarım. Harekete gelmek için önce utanmak gerekir.

---

(1) P. Soumanu Vieyra-l'Afrique et le Cinema- Ed. Presence Africaine
(2) Jeune Afrique - Sayı 454
(3) Jeune Afrique - Sayı 488
(4) Jeune Afrique - Sayı 476

kötürüm şehrin kapıları

Sevda gibi taşıdım içimde
Bir tomurcuğun gerilimini
Kavgam
Güzel günler içindi

Kimi zaman
Bir törpü gibi iner sevdama
Şimşeğin dalına, şiirin kanadına
Nice dev uykulardan
Bataklıklardan geçip geldim de
Takılıp kaldım işte
Kötürüm şehrin kapılarına

Evrensel bir türküydüm
Bir çiçek köpüğüydüm
Mutluluğun ve hüznün ayrımında
Bir elma tadında ve ansızın Merihte
Öylesine yansırdı hızım
Dağ eteklerine, sulara
Evren denizlerini aşıp geldim de
Takılıp kaldım işte
Kötürüm şehrin kapılarına

Bu "Sesini Kaybeden Şehir"
Gözlerini ve umutlarını
Bu mavisiz
Şiirsiz
Yüreksiz şehir

Aslında bilirim aptallığın toplamını
Bilirim
Taşa dönüşen insanı
Her taş biraz çimendir ve bahar yeli
Her karanlık biraz ışıktır, biraz ışığın anlamı
Ve ey kötürüm şehrin kapıları!

Yine de bir sevda gibi taşıyacağım
İçimdeki tomurcuğun gerilimini
Kavgamı
Güzel günlere adıyacağım

Kemal BURKAY

KOMŞUMUZ BULGARİSTAN

salim şengil

II

20 Temmuz - 6 Ağustos 1970 tarihleri arasında Salim Şengil, çağrılı olarak Bulgaristan'a gitmişti. Birkaç sayı sürecek olan "Komşumuz Bulgaristan" gezi notlarının ilkini geçen sayımızda yayımlamıştık. İkinci yazısını da bu sayımızda okuyucularımıza sunuyoruz.

BOROVEST (Çam Koru)

Eskiden Kıral Boris'in dinlenme yeriymiş burası. Sofya'ya 76 kilometre uzaklıkta Borovest (Çam Koru). Göğü görmek için başını iyice geriye atıp, nişan alır gibi gez-arpacık deyip mavi boşluğu yeşillikler arasında aramak gerek. Uzaktan su sesi, yakından kuş sesleri geliyor. Orman içinde, ormana yaraşır, güzel bir otelin lokantasının terasında mola verdik. Çam kokusu, reçine kokusu baygınlaştırıyor insanın yüreğini. Neredeyse yazın en sıcak günlerinde üşüyeceğiz. Derin derin soluk alıyorum.

Buraya gelmezden önce büyük bir barajdan geçtik. Bunun da Sofya'ya uzaklığı 36 kilometre. 1954 yılında yapılmış. Su toplamı 276 bin metre küp. Boyu 30 kilometreden fazla. Barajın kenarından giden 30 kilometrelik yolu güneş görmeden geçtik. Sanki geniş bir çardak altından gidiyorsun, iki yandan ağaçlar öyle kapamışlar yolu. Baraj çevresinde balık ve kuş avı yasaklanmış Artan su, daha aşağılarda, Sofya'ya 16 kilometre uzaklıkta Pançereo'da (Pancar yetiştirilen yer demek) toplanmış, yapma bir göl meydana getirilmiş. Burada balık tutabilirsin. Yüzme, kürek her türlü deniz sporları da yapılıyor. Sofya'nın da deniz yokluğunu gideriyor. İstanbul'dan Sofya'ya beni 55 dakikada getiren ilyuşin uçağı inişe geçtiği zaman gördüğüm göl bu olmalıydı. Sonra Sofya sanayi kesimi görünüyor. Arkasından da hemen alana iniliyor. Sofya'da uçak alanı şehrin ortasında gibi birşey. Arabaya binip şehre yöneldin mi, ağaçlı bir yoldan sonra hemen bulvarlar başlıyor. Parklar, her taraf yeşile boyanmış sanki? Hürriyet parkının boyu yürüyerek 3,5 saat çekiyor. Sofya denilince insanın aklına önce yeşillik, sonra da şehrin temizliği gelmeli. Geceleri sokaklar semt, semt bol su fışkıran hortumlarla yıkanıyor.

Yapma gölün çevresinde birçok gazino var. Yola çıkmazdan bir gece önce "kuğu" adlı lokantada yemek yedik. Cazdan uzak bir masa seçtik rahatça sohbet edebilmek için. İki gün önce, Tahir Alangu'ya rastlamıştım. Belgrad'dan bir toplantıdan geliyormuş. Birkaç günlüğüne buraya da davet etmişler. Gecenin en güzel espirisini, Sofya Üniversitesi, Türkoloji bölümünde okutman, Vera Samarciyeva yapmıştı. Alangu, bana birinci sınıf, ona üçüncü sınıf işlemi yapıldığını söylüyor, şakalaşıyorduk. En sonunda :

— Ama, dedi, mihmandardan yana çok talihliyim, senin böyle güzel bir mihmandarın var mı?

Vera, hemen pırıl pırıl bir gülümseme içinde :

— Ben mihmandarlık görevi almam. Ama bu kez : "Yaşlı başlı birisidir. Hiç bir tehlikeli yanı yok." dediler, ben de öyle kabul ettim, demez mi?

Alangu, katmerli bir kahkaha attı. Yenilmeyi kabullenmiş bir pehlivan gibi bu konunun alanından çekildi.

Şimdi Borovest'te dün geceyi ansıyorum.

Sofya'dan yola biraz hasta çıkmıştım. Öğle yemeğini yedikten sonra, mihmandarım Ali Aliyef :

— İki üç saat için size bir oda ayırttım, buyurun dinlenin, sonra yolumuza devam ederiz, dedi.

Bu teklif acıyan yarama bir merhem gibi geldi. Hemen ayrılan odama çıktım. Kartpostallarda gördüğümüz Bavyera otellerine benziyor. Odanın

açık penceresinden neredeyse çamların dalları içeriye girecek. Güzel bir çam kokusu odada bağdaş kurup oturmuş. Hangi yatağı seçsem? diye düşünüyorum. Birinin başı, öbürünün ayak ucu pencereye doğru. Uyurken ormanı göreyim! diye onu, ormanı göreni seçiyorum. Pencereyi kapatsam yazık olacak. Kapatmasam üşüyüp daha çok hastalanmaktan korkuyorum. En sonunda içeride kalan kokuyla yetinerek pencereyi kapattım. Bir saat kadar uyumuşum. Bir gürültü, patırtıyla uyandım. Müthiş bir yağmur yağıyor, ardı ardına şimşekler çakıyor, gök gürlüyordu. Giyindim pencereyi açtım. Ormana düşen yağmuru seyrettim bir süre. Aşağıya indim. Aliyef, ortalarda yok. Otelin girişinde bulunan, parayı attın mı sıcacık kahve veren makinayı, bir usta tamir ediyor, onu seyrettim. Sofya'da çok gördüm bu otomatik makinalardan. Kimisi soğuk ayran, meyva suyu, kimisi sıcak kahve veriyor parayı atınca. Ama insanları tartan terazilerin başında memur var. Parayı ona veriyor, kartı alıyorsun, onlar otomatik değil. Aliyef geldi. Yola çıktık.

PLOVDİF (Filibe)

Plovdif (Filibe) de yedi tepe var. Adları Cehennem tepe, Pınarcık tepe (Aloşa), Saat tepe, Nöbet tepe vb. Plovdif'i daha iyi görebilmem için Aloşa tepeye çıkardılar. Yarısından fazlasını arabayla, geriye kalanını da yürüyerek çıktık. Aloşa'ya arabayla çıkmak yasakmış. Yolu İzmir'in Bahribaba parkının yoluna benziyor. Benim için özel izin almışlar. Yolda trafik polisi çevirdi. Anlattılar. O da :

— Buyurun, dedi. Çıkabilirsiniz.

— Niye araba bırakılmıyor, dedim.

İki neden gösterdiler.

— Birisi, dediler çok araba çıkınca park bozulur. İkincisi ise burada akşam üstleri gençler buluşur. Sonra onlar "ürker", olmaz.

Bir yerde arabayı kenara çekip bıraktık. Yürüyerek yukarıya doğru tırmandık. Tam tepesinde bir düzlük var. Bu düzlükte yazları opera oyunları düzenleniyormuş. Ondan sonra kesme taş merdivenlerle Aloşa anıtına çıkılıyor. 2. Dünya Savaşında ölenler için yapılmış bir şükran borcu anıtı bu. En azından bir insanın beş misli büyüklüğünde, otomatik silâhlı bir er, çevresinde daha başka figürler, taştan yontulmuş. Merdivenleri hızla çıkıyorum. Bakıyorum Sofya Pres'in Plovdif temsilcisi geride kalıyor. Sonradan öğrendim 1935 - 1936 yıllarında faşistlerden çok dayak yediği için kaburga kemikleri kırılmış, işkence yapmışlar. Yıllarca çekmiş. Konuşurken zaten belliydi. Astımlı gibi tıknefes konuşuyor. Aloşa'dan Polovdif daha güzel görünüyor. Düzenli bir kent. Batı kesimine doğru büyük, yeni blok apartmanlar yükseliyor.

Aloşa'dan inerken gördük. Çiftler yukarıya doğru çıkıyorlardı. Kimisi de yolun kenarında, özellikle içeriye çekilmiş ve biraz da yeşilliklerle örtülü banklarda oturuyorlardı...

PANPOROVA

Rodof dagların içinden geçerek, hem kış, hem de yazları tatil yapmak için hazırlanmış Panporova'da dinlenme sitelerinin bulunduğu yere geldik. Plovdif'e 86 kilometre uzaklıkta, 1735 metre yükseklikte. Koyu ormanlık tepeler üzerinde kurulmuş burası, yeni adı Vasil Kolorof. Vaktiyle Panporof adlı bir çorbacınınmış bütün buraları. Otunu biçerek faydalanırmış. Şimdi bir çok sendika, kooperatif ya da fabrikaların dinlenme evleri ve oteller var. Epeyce yabancı turist de var. Burası kışın kayak sporlarıyla ün salmış. Bir ara kayak teleferiğine bindik. Ön kepçede şöförümüz, ortada ben, arkada da Aliyef, yukarı çıktık. Daha tepeye çıkmak için bir kademe daha teleferik varmış ama biz ona binmedik. İndiğimizde yüksekten bakamadığımı, başımın döndüğünü Aliyef'e söylediğimde döğünmeye başladı :

— Nasıl yaptım ben bu işi? Tenbih de etmişlerdi Sofya'da... "Teleferiğe binecek olursanız, misafirimizin kalbi, ya da herhangi bir hastalığı bulunup bulunmadığını sorarsın." diye. Ben nasıl unuttum.

— Önemli değil Aliyef, dedim. Koca balkanın, tepelerini çamların üstünden geçerken hep yukarılara baktım, oldu bitti. Sen üzülme...

Aliyef'in durup durup üzülmesini şöförümüz bir çift lâfla gideriverdi.

Önümüzde kalabalık bir turist grubu gidiyordu. Önlerinde yürüyen şortlu yaşlıca bir çifti göstererek :

— Gençliklerinde galiba suvariymişler, dedi.

Gülmeye başladık.

Öğle yemeğimizi "Orfe" adlı bir otelin lokantasında yedik. Altta ve yukarıda bir kaç yemek salonu içiçe. İstersen ocak başında, istersen daha modern döşenmişinde, istersen üst katta, baştan başa ormanı seyrederek yemeğini ye.

Gelirken ve Plovdif'e dönerken birçok köylerden geçtik. Her evin üstünde bir televizyon anteni, yüksek tepelerde televizyonu yansıtan direkler gördüm.

Yeni yılınızda başarı ve mutluluklar dileriz.

okuma aşkı

siegfried lenz
semiramis aydınlık

Tam kıyamet koptuğu sıralarda büyükbabam Hamilkar Schass, -diyelim aşağı yukarı 71'inde bir efendicik- kendi kendine okuma öğrenmişti. Kıyamet denince general Warwila'nın yakıp yıkıp, yağma ederek Rokitno bataklıklarından Masuren'e, daha doğrusu Suleyken'e saldırısı anlaşılmalı; Şeytan alası, o derece yakına gelmişti ki kendisinin ve askerlerinin içtikleri kötü içkinin kokusu ortalığı sarmıştı. Suleyken horozları telâşla oraya buraya koşuyor, öküzler yeri eşeliyor, şanlı Suleyken koyunları sağa sola iteliyorlardı birbirlerini. Hani tarih de böylesi olaylarla dolu değil midir?

İşte, dediğimiz gibi bu sıralarda Hamilkar Schass, büyükbabam, hiç kimsenin yardımı olmaksızın, kendikendine okuma san'atını öğrenmişti. Artık kolayca (şunu) ya da (bunu) okuyabiliyordu. (Şu) denince Masuren takviminin, Noel için yemek tarifeleri ile dolu eski bir sayısı, (bu) denince de bir sığır tüccarının yıllar önce Suleyken'de kaybettiği not defteri anlaşılmalıdır. Hamilkar Schass bunları, her defasında ellerini çırpıp, kesik kesik zafer çığlıkları atarak tekrar tekrar okuyordu. Kısacası okuma denen tutku onu kıskıvrak eline geçirmişti. Essahtan Hamilkar Schass bu tutkuya öylesine bir tutuluş tutulmuştu ki, kendini hiç alışık olmadık bir biçimde boşlamıştı. Mazurka dilinde Zatangaa Zitai, yani okuma şeytanı denen hükümdarın buyruğu altına girmişti artık.

Suleyken'deki her kişi ve de her canlı dehşet ve korkunun pençesinde tirtir titrerken bir tek Hamilkar Schass, büyükbabam, tehlikeye aldırış dahi etmiyordu. Gözleri parlayıp, dudakları kelime ardından kelime çıkartıyor, kocaman işaret parmağı, çelenk şeklinde dizili Masuren takvimi yazılarını mutluluktan titreye titreye izliyordu.

Derken efendim o böyle okuyup dururken içeri sıska, ürkek tavırlı bir adam, Adolf Abromeit girmez mi? Hani şu yaşadığı sürece kocaman iki pembe kulaktan gayrı bir şeyi göze çarpmıyan Abromeit! Omuzundaki koca bir flintayı sallayarak Hamilkar Schass'a yaklaştı ve şöyle konuştu : "Ertelesen okumalarını hiç fena etmezsin, bre Hamilkar Schass! Zerem bakarsam ehvale verir Warwila sana bir derscik, zannımca olursun daha yırtik pırtik şu okudugin kitapçıkten.."

Hamilkar Schass, büyükbabam, önce şaşkın sonra da öfkeli, bu saygısız konuğa bir baktı. Okumanın çokluğu kendini iyice sersemlettiğinden bir süre hiç konuşmadı. Fakat kendini toparlar toparlamaz doğruldu, ayak parmaklarını oğuşturup dedi ki : "Üüle gelir bana ki Adolf Abromeit, kaybetmişsın nezaketını hepten. Yoksam efendicağzime, nasil ederdin tedırgin beni okuma bir sırasinda?" "Ama, dedi Adolf Abromeit, harp ve da darp sebebiyladır bu vallahi ve da tallahi. Sıkılır bre cancaazi cenabet Warwila'nın bataklıklarda ve da yaklaşir küyceğzimiza, yakıp yıkaraktan. Sarhoş zebani yaklaşmiştır küyümüze efendım, vermişizdir ondan naşi karar, ayıltmaya oni piştovlarımizla ve da filintalarımızla. Lazımdır ve lakin biza er bir filinta, em da senınki."

"Bu değiştiremaz içbir şeyciği, dedi Hamilkar Schass, büyükbabam, dildır bre harp ve da darp mazeret nezaketsizliga. Ama madem tehlikedadır durum vaziyeti, güvenesınız benım filintama! Yeterım alimallah tek başima Warwila dediğin kodoşe"

Hamilkar Schass, büyükbabam, böyle diyip elindeki sığır tüccarının not defterini öptü, ateşe dayanıklı bir testi içine sakladı, flintasını ve de hörmetli bir parça tütsülenmiş eti sırtına vurup evden çıktı, Abromeit'la birlikte. Sokakda gözleri yuvalarından oynamış, tırısa kalkmış bir kaç kısrak önlerinden geçtiler. Köpekler uluyor, güvercinler korku ile kanatlarını çırparak kuzeye doğru uçuyorlardı. -Hani tarih de böylesi felâket olaylarıyla dolu değil midir?-

Bu iki silâhlı efendi, sokak boşalana kadar beklediler. Sonra Adolf Abromeit dedi ki : "Etmişızdır tesbit çarpışacağımız yeri. Bir zamanlar Gonsch von Gonschor'a ait olan av küşkine kuracayiz karargahi bre babalik. 14 mil uzaktadır

bu küşkcaaz ve Warwila'nın geçeceği yol üstündedır hem da. "Yoktur benim bir ihhiraızm buna!" dedi, Hamilkar Schass, büyükbabam, böylece yola koyulup hiç konuşmadan, haylı sağlam yapılı köşke ulaştılar. Savunma hazırlıklarını yapıp enfiyelerini de çektikten sonra nöbete geçtiler. Büyük kalaslarla desteklenmiş bir ambar kapağı önünde oturup Warwila'nın geleceği yolu gözlemeğe koyuldular.

Böylece, diyelim 8 saat kadar oturdular. Aklı fikri kitaplarında kalmış olan Hamilkar Schass, büyükbabam, öyle üşüdü ki, yakacak bir şey bulmak umuduyla ortalığı kolaçan etmeğe başladı. Onu çekeledi, bunu kaldırıp altına baktı, eşelendi ve de, hay Allah, ne bulsa beğenirsiniz: Güzel, eni boyu sevimli bir kitapçık! Vücudunu bir ürpertidir sardı, sonu gelmez bir keyif duygusu göğsünde atmağa başladı ve bir afyonkeş gibi acele filintasını bir ağaca yaslayıp kendini yere attı ve okumağa başladı. Biraz evvel soğuktan ayak parmaklarının ağrıdığını unutmuştu artık. Yalnız ağrıyı mı.. Ambar ağzındaki Adolf Abromeit'i, bataklıklardan gelecek olan Warwila'yı, hepsini unutmuştu. Bu sırada, tam sizin de düşündüğünüz gibi, tehlike kendini öylesine sevimsiz yapan yönüyle gösterdi; yani yaklaştı dostlar! General Warwila ve yardakçılarının kılığına girmiş, neş'e içinde mahut yol doğrultusundan yaklaştı tehlike.. Bu Warwila denen herifin, aman Tanrım, sanki bir bataklık yaratığı gibi traşı uzamış korkunç bir suratı ve çatallı bir sesi vardı ve de her aşağılık yaratık gibi saldırıdan başka şey tanımıyordu. Sarhoş askerlerinden fark edilir yeri yoktu çizme yerine bir takım paçavralar sarılı idi ayaklarına bu Warwila'nın.

Ambar kapağında bekliyen Adolf Abromeit bu başıbozuk sürüsünü görünce tüfeğini doğrulttu ve: "Hamilkar Schass, diye bağırdı, düşürmüşümdür şeytani tuzaga!" Hamilkar Schass bu çağrıyı duymadı bile dersek kimse şaşırmaz herhalde. Warwila bu ara yoluna devam ediyordu. Adolf Abromeit tekrar seslendi: "Gelmiştır bre bataklıgin şeytani taa buraciğa!" "Derhal, diye cevapladı bunu Hamilkar Schass, derhal gelîrîm yanina Adolf Abromeit ve da o zaman koyarız yolina butun işleri... Yalnız kalmiştır kitapta okunacak bir fasilcik!"

Adolf Abromeit tüfeğini yere koyup büyükbabamın arkasına geçti, sabırsızlıkla bir eyyam bekledi. Haydi öfkesi demiyelim de, sabırsızlığı, Warwila'nın yaklaşmakta olan her adımı ile öylesine büyüdü ki, sonunda sinirlerinin dayanısı tükenip yerinden bir sıçrayış sıçradı -sanırım her kes onun bu yaptığını pek haksız görmiyecektir- ve büyükbabamın arkasına bir tekme yapıştırıp şöyle bağırdı: "Warwila zebanisi durur bre burnımızın ucinda!" "Koyarız be kızan zamanla yolına er bir şeyi, diye Hamilkar Schass, büyükbabam cevap verdi, yalnızca beş sayfacık kalmiştır şunun şuraciginda!" Ve böyle deyip yerinden kalkmak babında hiç bir gayret göstermeyince Adolf Abromeit ambar deliğinin önüne koşup flintası ile öyle bir ateşe, öyle bir ateşe başlaı ki, Masuren ülkesinde o güne dek kimse görmemiştir böylesini. Bataklık başıbozuklarının gerçi hiç birine isabet ettiremedi ama onların korkudan birer çukura sığınmalarını sağladı. Bu durum da onu son derece atak bir hale getirdiğinden ambarın önüne çıkıp koca filintası ile ateşe oradan devam etti. Taa ki keskin ve sıcak bir acı duyana kadar... İyice şaşırmış bir halde koca, pembe kulaklarından birinin delinmiş olduğunu anladı. Ne yapabilirdi bunun üzerine? Tabiî derhal Hamilkar Schass'ın, büyükbabam, yanına seğirtti, tüfeğini de bir köşeye fırlatıp şöyle konuştu: "Vurulmuşumdur ben be Hamilkar Schass, akar kancazim durmaksizin. Gitmezsan derhal ambarın delıgine şeytanın sol bacağı Warwila olacaktır on dakkaa burada ve da vallahilazim yapacaktir sendan bir şişe matbaa murekebi!" Hamilkar Schass, büyükbabam, gözünü dahi kaldırmadan cevap verdi: "Koyarız be Adolf Abromeit erbirşeyi olina, geregince, yalıniz kalmiştır iki sayfacik daa müsaadecaazinızla..." Eli yaralı kulağına basılı Adolf Abromeit başka çıkar yol bulamadığı için bir sağa, bir sola baktı ve koşup sık ormanın içinde gözden kayboldu.

Hamilkar Schass, büyükbabam, daha 2-3 satır okumamıştı ki yanına kim gelse beğenirsiniz? General Zoch Warwila'nın ta kendisi. Ve tabiî derhal büyükbabamın üstüne yürüyüp, kendine özgü çatal sesle haykırdı: "Çabbuk üpesin elimi bre koddoş, patlattırtırım yokise gübegini Rokitno gülünin kurbagasi gibi..." Her halde bu biçim konuşma terbiyesi gereği idi. Fakat Hamilkar Schass, büyükbabam, şöyle cevap verdi: "Derhal, yaliňz vardır şuncağızda bir buçik sayfacik daa!" Buna öfkelenen Warwila büyükbabama bir tane yapıştırdıktan sonra şöyle konuşmak ihtiyacını da duydu: "Seni iftiyar kertenkele seni.. Büleceyim bre güvdani ikiya!" "Amman bre kalmiştır salt bir sayfacik" dedi Hamilkar Schass, büyükbabam, "35 satircik bilam yoktur kitabin bitmesina.." Bu laf üzerine Warwila yanındakilerden topal bir askerin tüfeğini yakalayıp Hamilkar Schass büyükbabam'ın, şah damarına dayadı ve: "Seni pis kokuli ısırgan oti seni, dedi, kurşun kıyması ile temizleyeceğim more seni. Ha bir bakasınburaa, dayanmıştır filinta boggazina." "Başustune, dedi Hamilkar Schass, büyükbabam, yaliniz kalmiştır 10 satircık, ayarlarız undan suura er bi şeyi gereğince."

Her aklı başında kişinin kavrayacağı gibi, bu lafları duyunca Warwila ve askerleri öyle bir korkuya kapıldılar ki, "var bu iftiyarın bir bildigi.." diyip, silâhlarını da atıp, geldikleri Rokitno bataklıklarına doğru kaçtılar.

Bu kaçışı ormanda saklandığı yerden izleyen Adolf Abromeit yavaşça geri gelip halâ okumakta olan büyükbabamın yanında saygıyla bekledi. Bu sırada son satırı okuyup kitabı bitiren Hamilkar Schass, büyükbabam başını kaldırıp gülümsiyerek: "A be Adolf Abromeit, üüle gelir bana ki, sülemişsındır bana bir lafcik?" dedi.

YAŞLI BOZHIL'İN UMUDU

angel karaliçef
ülker ince

ANGEL KARALİÇEF

Bir köylü ailesinin çocuğu olan **Angel Karaliçef** 1902 yılında doğdu. Edebiyat çalışmalarına lirik ve renkli küçük parçalarla başladı. Masallarını toplayan **"Çavdar"** adlı bir küçük kitabı 1924 yılında yayınlandı. Genç yazarın bu minyatürleri, basında Aleksandr Stamboliski'nin bulunduğu Çiftçi Ulusal Birliği hükûmetini deviren bir avuç subayın 9 Haziran 1923 yılında kurduğu totaliter rejime karşı büyük köylü ve işçi ayaklanmasının yankılarıdır. **"Çavdar"** da, **"Oğlum Artık Yok"** ve **"Mezar Onu Çağırıyor"** adlı iki küçük hikâye yer alıyordu. Yazar allegorik bir biçimde, kanla boğulan Eylül ayaklanmasının kurbanlarını anlatıyordu.

Karaliçef, 1928 yılından sonra kitap üstüne kitap yayınladı : **"Hazine"** adlı, doğa ve köy hayatından söz eden lirik algılar kitabı. Daha sonra da : **Gümüş Ekin Demeti** (1935), **Kasırga** (1939), **Kil Kuş** (1941), **Halkın Araştırıcısı** (1950), **Periler Dünyası** (1955). Bu listeye, kendisini Bulgar çocuk edebiyatı yazarları arasında en önemli yere getiren sayısız çocuk kitaplarını da eklemek gerekir.

Yazarın ele aldığı konular çok basittir :

Kil Kuş, genç İsa'nın bundan iki bin yıl önce kutsal bir ruh vererek yaptığı ve çağlar boyu uçurduğu bir merhamet kuşudur. Yazar kuşu şöyle anlatıyor : "**Bu kuş insanların kırıldığı, insanların gözyaşlarının aktığı yerlerde görünür. Zayıflara yardım eder, hastalar onu dört gözle beklerler. Küçük yaşta ölmüş çocukların ruhlarıyla konuşur, uyurken onları annelerine getirir. Karanlık pencerelere konar ve karanlıkta yaşayanlara aydınlığı anlatır. Bu kuş bütün savaş alanlarının üzerinde uçmuştur ve bu yüzden de sarı - altın kanatları kararmıştır. Barut dumanları ve yangınlar onun gözlerini yüzyıllık korkuyla doldurmuştur...**"

1950 yılında yayınlanan **Halkın Araştırıcısı** hariç, yazar günlük sorunlara eğilmez genellikle. Yazar bu kitabında, sosyalizmin kuruluşuna değin bazı konuları işledi. Somut ve sert gerçeğin ele alındığı bu hikâyelerinde Karaliçef duygulu ve lirik tonunu terketmez.

Yazar en güzel masallarını halkın içinden çıkarmıştır. Folklor bol bol yararlandığı tükenmez, ortak bir hazinedir.

Angel Karaliçef'in klâsik tarzı Bulgar yazınında belirgin bir çizgi çizmiştir. Yazar bugün bütün antolojilerde, okul kitaplarında yer almaktadır. Bütün bu özellikleri gözönünde tutularak, ona **"Slavların Andersen"**i denilebilir.

(LE MONDE, 14 Şubat 1970)

Dışarıda tipi, acı, uğultulu bir sesle kuduz köpek gibi uluyor, uyuyan köyün üstüne karları savuruyordu. Ağaçların dalları kasırganın hızından çatırdıyordu.

"Eh, sen artık gitsen! Gece yarısını geçti saat. Han değil burası. Oturuyorsun oraya, sobanın yanına, bey gibi, gel keyfim gel, gitmek aklından bile geçmiyor."

"Dur, Pusho, biraz ellerimi ısıtayım. Üşüdüm."

Yaşlı Bozhil buruşmuş ellerini içinde sıcak külden başka ateş diye birşey bulunmayan ağzı açık sobaya uzattı, tepeden tırnağa titredi.

Pusho meyhanenin kapısını açtı.

"Tanrım, ne tipi, ne tipi! Şu yağan kara bak. Adam boyu olur bu gece. Kurtlar senin yıkık çitin üstünde birdirbir oynarlar, haberin olsun Bozhil. Duyarsan eline yanan bir odun al, üstlerine yürü. Korkma. Kurtlar ateşten kaçarlar, şeytanın tütsüden kaçması gibi."

"Evimde ateş ne gezer, oğlum. Saçağımın altında kuru bir çırpı bile bulamazsın. Hiç odunum yok, Pusho, hiç!"

"Bu gidişle hiçbir zaman olmaz. Garip bir adamsın. Neden satmıyorsun şunu artık? Elin para görür."

"Onsuz edemem." dedi Bozhil.

"Onsuz edemez misin? Ne saçmalık! Artık iyice yaşlı sayılırsın. Tam doksan değilsen bile yaklaşmışsındır, ama hâlâ çocuk gibi konuşuyor-

sun. Sevdiklerinin çoğu toprağın altında, onların kaybına dayanmayı bildin de şuncacık şeyden mi ayrılamıyacaksın. Ne yararını görüyorsun onun? Öbür dünyaya mı götüreceksin yoksa? Belki de seni mezarda ısıtacağını sanıyorsun? Ne korkunç bir tipi! Git yarın sat onu Oryahovitsa'da. Orada, çarşıda bir kuyumcu var. Tam sana göre Çok zengindir. Boynundan sıksan ağzından altınlar dökülür. Satarsan, şapkanı parayla dolduracaktır. Sonra git kendine güzel bir kürk palto, tabanları kalın iyi bir çift çizme al, karda yürürken ayakların ıslanmasın. Şu haline bak! Ayağında domuz derisinden yırtık sandallar, bacaklarını tozluk yerine paçavralara sarmışsın. Peki, sandallar bir yana, hani gömleğin? Partal ceketinin altından çıplak etlerin görünüyor. Böyle dolaşmaya utanmıyor musun? Sen benim sözümü dinle, kendini rahata kavuştur. Benden söylemesi."

"Bütün söylediklerin iyi, hoş, ama hemen yola çıksam bile bu tipide nasıl varırım Otyahovitsa'ya?"

"Trenle git. Trenler ne güne duruyor."

"E, param yok. Beni bindirirler mi hiç parasız?"

"Sen parayı düşünme, kolayına bakarız. Hele sen bir gitmeye karar ver. Ben sana yirmibeş leva ödünç veririm. Evet, veririm. Açgözlü bir adam değilsin sen. Dönünce bana ödersin. Zaten dönerken düşünecek birşeyin kalmayacak, cüzdanın para dolu olacak."

Yaşlı Bozhil oturduğu yerden kalktı. Çuval parçaları geçirilmiş dirsekleri diftilmiş paltosuna sarındı, kapıya yöneldi.

"Peki, ne diyorsun?" diye sordu Pusho, onu kapıya geçirirken. "Sağ olursak yarın gideceksin, değil mi?"

"Bu gece düşüneyim yarın sana söylerim. O da olmazsa bu dünyada neyim var ki?"

Tipi, soğuktan ve yaşlılıktan iki büklüm olmuş adamı yuttu, Pusho ardından kapıyı kilitleyip baltayla payandaladı ve mumu söndürdükten sonra aile halkının uykuda olduğu ılık odaya geçti.

Evine varana değin tipiyle çok cebelleşti yaşlı Bozhil. İçeri girince paltosundaki karları silkti,karanlıkta ellerini öne uzatarak ilerledi. düşünmek için ocağın başına oturdu. Soğuk ocağın başında pineklemeğe başladı. Ruhu geçmişe uçtu. Yıllarca geriye, üstünde kızıl bir ayın parladığı, ılık bir güz melteminin estiği bir köye gitti. Bir sokaktan aşağı yürüdü, dörtköşe alana vardığı zaman dehşetten donakaldı. Gözlerinin önünde kabaca kesilmiş kütüklerden yapılmış bir darağacı ve darağacında sallanan kara, sarkık bıyıklı, gri keten gömlekli iri bir adam duruyordu. Adamın siyah kürk şapkası ayaklarının dibine düşmüştü ve üstünde parlayan küçük, altın bir aslan vardı.

"Baba!" diye fısıldadı yaşlı adam boş bir sesle, her yanı titriyerek...

O günlerle birlikte kendisi geldi gözlerinin önüne.

Komşu bahçenin çitinden atlamış, gözlerini asılmış adamın gözlerine dikmiş duran, korkudan kaskatı kesilmiş yalınayak bir oğlan. Ölü adamın ayaklarını kucaklayıp, öpmeye başladı o korkmuş oğlan.

"Baba, benim, oğlun Bozhil, konuş benimle!"

Ama ölü adam konuşmadı. O zaman çocuk korkulu gözlerle çevresine bakındı, şapkayı kaptı ve gecenin ıssızlığında kayboldu.

Göz yaşlarından boğulacak gibi oldu Bozhil. Koluyla yaşları kuruladı, yatıştı. Dışarıda rüzgâr kağıt kaplı pencereleri zorlıyarak dökük evin üstüne çullanıyordu. Sanki yardım isteyen biri ağlıyormuş, sanki biri kilisenin çanını çalıyormuş gibi köyün üstünde inİltiler, ıhlamalar dolaşıyordu...

Ertesi günü uyanıp pencereden bakınca karın göğüs boyu yığıldığını gördü. Kışın şakası yoktu.

"N'olurdu bir kürküm, bir çift çizmem, bir araba odunum olsaydı!" diye düşündü içini çekerek. "Ateşi yakmak, çizmelerimi çıkarıp kürkümü ocağın önüne serip üstüne uzanmak ne güzel olurdu! Odunlar çıtırdar, kıvılcımlar bacada uçuşur ben de dibine oturur sıcaklığında gerinirdim. Pusho haklı. Hemen gitmeliyim. Hemen gitmezsem belki düşüncesi değişir, bana: Ekmek yok artık. deyiverir. "Pusho ile bir anlaşmaları vardı, Pusho ona ölünceye dek ekmek verecekti, o öldükten sonra evi ve çitsiz avlusu Pusho'nun olacaktı. Ama insanlara güven olur mu? Bakarsın düşüncesini değiştirir, 'Ekmek yok artık.' deyiverir.

Böylece yaşlı Bozhil kararını verdi, yerinden kalktı, çekmeceye gitti, bel kuşağından anahtarını çıkardı, açtı, o şeye dokununca titremeğe başladı.

*
**

Pusho ona yirmibeş leva verdi ve ayrılırken :

"Kulaklarını sarmak için bir atkı, yumuşak yün bir atkı almayı unutma. Bana da bir gazete al, ne var ne yok okuyayım. Gazetesizlikten ölüyorum. Böyle yaban bir köyde yaşıyacak adam değildim, ama n'aparsın, alınyazısı." diye ekledi.

*
**

Öğleye doğru yaşlı Bozhil Oryahovitsa'daki kuyumcunun önüne geldi, sandallarındaki karı birkaç kez silkti, sonunda çekinerek kapıyı çaldı. Kuyumcu kendisi açtı kapıyı. Kalın altın bir zincir vardı yeleğinde ve parlak ayakkabıları gıcırdıyordu. Parmaklarında taşlar parıldıyordu.

"Ne istiyorsunuz?" diye sordu kuyumcu.

"Ben... şey için geldim..."

"Ne için? Noel için hediye almaya mı karar verdin?"

"Yok, hayır. Birşey satmak istiyorum."

"Neymiş?"

"Eskiden kalma altın bir aslan arması. savaşırken bunu şapkamda taşıyordum. Kolibi köyünde öldürülen yüzbaşı Nikola'nın müfrezesindeydim ben. O adamı tanıyor musun - Yüzbaşı Nikola'yı? Onun için yakılmış bir türkü vardır. Ben

onun müfrezesindeydim işte. Sancağı ben taşırdım. Lyaskovitsalı Deli Penyu yaşıyor olsaydı ona sorardın, sana anlatırdı. O zamandan beri bu altın aslan benimdir. Köy alanında asılan babam İvan Bozhilov'a aittir. Duymuş olmalısın. O benim babamdı. Ben bu aslan armasını ondan aldım."

"Peki. neden satıyorsun?" diye sordu kuyumcu.

"Çünkü yoksulum, oğlum, çünkü parasızım. İlk büyük kar yağdı yağalı benim ocağımda ateş yanmadı. Geçen yıl kimileri kırala bir dilekçe yazıp, kim olduğumu ve ne kadar yoksulluk içinde bulunduğumu açıklamamı, ona aslan armasından söz etmemi, kendime bir aylık bağlanmasını istememi söylediler."

"Yazdın mı dilekçeyi?"

"Yazdım. Danışman onbeş levamı aldı.

"Peki, kıral ne yaptı?"

"Hiiç . Opuka'lı yaşlı Bozhil'in gömleği yokmuş, soğuktan donarmış, onun umurunda mı."

"Göreyim şu armayı."

Yaşlı adam elini göğsüne daldırdı, bir mendil çıkardı, yavaş yavaş, özenle çözdü, küçük, sarı aslan armasını kuyumcuya uzattı. Aslanın Kıvrık, kara bacakları, çiviyle parçalanmış bir gözü vardı.

Kuyumcu aldı, gözlüklerini taktı, evirdi çevirdi, eliyle vurdu ve :

"Yanılıyorsun, arkadaş." dedi.

"Neden?"

"Bu aslan altın değil, yoo, değil."

"Nasıl olur?" diye sordu yaşlı adam, ağzı bir karış açık.

"Söylüyorum işte sana, altın değil, bakır."

"Neler söylüyorsun? Doğru mu dediklerin?"

"Beş para etmez. At gitsin. Köyünden kalkıp buraya gelmek için para harcamakla hata etmişsin. Hangi köyden geliyorsun?"

Bozhil, karşılık veremedi. Gözleri karardı. aslan armasını aldı, mendiline çıkınladı, değerli bir hazine gibi, mendili göğsüne soktu, çıktı gitti.

Kuyumcu gülümsedi ardından.

"Neden köyünde altından anlıyan birine göstermedin de bu soğuk havada kalktın kasabaya geldin?"

Zavallı adam derin karla kaplı tepelere bakarak, yüreği acıyla burkularak uzun süre sokakta durdu.

İşte böyle. Demek bütün sevdiklerini kaybettikten sonra ona kalan tek şey, onun son sevinci, umudu beş para etmezmiş. Bakırmış. Bir aslan arması nasıl bakır olabilir?

Ve parası olmadığı için köye yürüyerek dönmek zorundaydı. Açık tarlalarda bir süre yürüdükten sonra birden yolu kaybetti. Kar örtmüştü her yanı. Şimdi nereye gidebilirdi? Yaşlı adam derin kara adımını attı, biraz yürüdü, yorgunluk duyarak, oturdu.

Daha dinlenmeden azgın tipi tepelerden savrularak onu gömdü.

yoksulluk çarşısı

bu soğuk ocak akşamında
karanlık taş duvarlara
paslı bir çivi gibi
mıhlanırken insanlar
zor şey sözünü etmek
akşam yalnızlığının

bu dünya
bu uzun çizgi yaşamak
insanlar ve bu yürek
bir bilsen sevdalım olmuyor
başkalarını öldürüp yaşamak

bitmiş büyük sevdalar
ve yoksulluk çarşısına
tezgâh kurmuş yükreklerimiz
canevimizde yorgun bir telâş
elini
elimin üstüne koysan
ve sevebilsen insanları
kendi gövdeni sevdiğin kadar

camlar baştanbaşa gece
gözlerimde büyük dalgınlığım
izmir'de akşam üstüne yakın
susmuyor içimin erkek yalnızlığı
ağır sıkıntılı ve dolu ağzına kadar
başımın içinde yaşamak türküleri

Aziz Yaşar KILIÇ

YAYIN DÜNYASI

halûk aker

DERGİLERDE

Türlü türlü insanlar var çevremizde, düşündük mü biz kime benziyoruz? Hangileriyle akrabayız, hangilerini itiyoruz? Yaşamı ağır bir su gibi akanlar var, bebeyken duyduğu türkünün sesini on beşinde, yirmisinde, ellisinde arayan, o sesi bulamadı mı, beğenmez olanlar var. Bir de bildik bir ezgiyi eskitenler, kulaklarını daha başka seslere, o başka seslerin uyumlarına alıştırmak isteyenler, onların da gizine varmak, kendi kurallarını öğrenmek, zevkine ermek isteyenler var. Diyelim ki bir öykü okuyorsunuz, hoşlanıyorsunuz o öyküden. Bir beş on okudunuz, bu okuduğunuz öykülerden, beş aşağı beş yukarı aynı yapıda, aynı anlayış ya da kuruluşta. Bir bölük insan, artık hep bu türlü öykü arar olur, başkasını kolay kolay beğenmek istemez. Dünyaları Mayk Hammer olanlar vardır. Bir başkası da bıkar artık aynı çizginin öykülerinden, ben onlardan payımı aldım der, başka kıyılarda dolaşmam gerek. Hangisindensiniz bunları, hangisinden yanasınız?

Yaşayan, yaşadığının bilincinde olan insan var, raslantısal olarak yaşayan var. Kendiliğinden, olayların şöyle ya da böyle akışı içinde bir yerlere tutunmaya çalışan, kaya - tutuna giden insan var. Bana sorarsanız bir bilinç işi olmalı yaşamak. Neden ötürü şurda ya da burda olduğunu bilerek, uygun tavrı alarak yaşamalı. Bu türlü yaşamada, ayırdında olduğumuz, kendi bireyimizi ayakta tuttuğumuz, başkalarıyla olan ilişkilerimizde hak tanır, ama kendi hakkımızı da bildiğimiz bir yan ağır basar. Böylesi bir yaşamadan yana değil misiniz? Kendi kendine karşı kendini ayakta tutacak yolları arayan, bunun için çaba harcayan bir yaşamadan hoşlanmaz mısınız? Ben yaşamayı, yaşadığının farkında olmak diye anlarım. Nerede olduğumu bilmek, bilmeye çalışmak, buna göre bir tavır takınmaz kuşkusuz "yaşıyor olmanın" belirtisi. Ötekisinde "sürüklenmek", düşünmeden öyle olmak, "sürüleşmek" görüyorum. Gerçi biliyorum, yaşadığımız çağda ne kadar kendimize aitiz, sahibiz, ne kadarında yönetim biçimlerinin kölesiyiz, ayırmak zor. Tutalım bir dernek üyesiyiz, partiye kayıtlıyız : Ne denli güdülüyoruz orada, ne denli kendimiziz, iyice yoklayabiliyor muyuz bunu? Beyinlerin sürekli yıkandığı bir çağda, ne denli kurtarabiliriz kendimizi, ne denli ayakta durabiliriz. Ama hiç olmazsa bu yıkanmayı bilmek, yıkanırken bile, bir uyanıklık çabası göstermek "yaşadığımızın" bir ibi, göstergesi olamaz mı?

Edebiyat da yaşamamızın bir parçası, bir bölük insan için yaşamasını bütünleyen öğelerden biri. Edebiyatı onlardan alırsanız sanki yaşaması eksik kalır, edebiyatçı işte edebiyatsız varolamayan biri.

Edebiyat, edebiyat yazıcılarıyla, edebiyat okurlarıyla, yazılan yazıları didikleyen edebiyat eleştirmenleriyle varkılar kendini. Yaşamanın içinden bunlarla birlikte, "özel" bir alanda serpilir. Eskiden dilden dile, kulaktan kulağa yapılırmış edebiyat. Şimdi baskı makineleriyle göze ulaşıyor. Kitaplar, dergiler aracılığıyla kendini duyuruyor.

Öyleyse, edebiyatın vazgeçilmez öğelerinden biri de dergiler. Ben de dergilere gelmek istiyordum aslında.

Edebiyat, yaşamamızın bir parçası, dergilerse edebiyat yaşamamızın. Yaşamaya karşı aldığımız tavır, dergileri etkilemesin olur mu? Nasıl yaşıyorsak, nasıl yaşamayı seçmişsek, dergilere ona göre yanaşırız, ya kendimize çekeriz, ya iteriz. Sizi bilmem ama ben, bugün çıkan bütün edebiyat dergilerini itiyorum, bir türlü yanaşamıyorum onlara, sanki onlarla varolamıyorum, tersine onlarla düşüp kalksam hiç varolamayacağım. Arayışımı büyütmüyor dergiler, ayağıma bağ oluyor. Neden derseniz, söyleyeyim size de : Siz

hergün aynı üzümü dört öğün yemek ister misiniz? İşte bizim edebiyat dergileri, üç aşağı beş yukarı bu durumda. Çoğu aynı malı satıyor, biribirine benzer mal satıyor, kullanılmış malı satıyor. Oysa insan bu, bir bölüğü yetinebilir ya, yetinmeyenleri de çıkıyor, hele söyle, başka bir malın yok mu diyor, onlardan da tadalım biraz. Ben ikincilerdenim kuşkusuz, gözüm yeni yapıtlarda, yeni yaratılarda, kusurlu da olsa el değmemişin üstünde. Ama diyeceksiniz, bildiğin maldan emin olursan. Ne inciri bu? Bardacık mı? Tadı da bellidir bunun, kokusu da. Aldığın şeyin ne olduğunu bilirsin. Peki, hiç karşılaşmamışsanız şurda biten yemişle, sormaz mısınız: adı ne? Kimbilir? Görmüşlüğünüz bile yok. Deneyin diyorlar, çekiniyorsunuz. gerçi güzelce de duruyor ama, kimbilir? Değer mi... Emeğe? Böyle düşünenler de var, düşünmeyip adı bilinmeyene sırt çevirenler de. Isınamam böyle şeylere. Denemek tutkumdur benim. Benim gibi yaşayanlar da var. O bilinmedikten alınacak tat, hele iyiyse, iyi oluş ölçütlerini yakalamışsam, en azından seçmişsem, denemesem bilebilir miydim onu?

Nerden nereye demeyiniz. Aynı yerdeyiz. Bakın yanınıza yörenize: hep dergi. Yok içinde bir tanesi, denenmemişi önersin, onun tadını anlatsın, malının değerini öne sürsün. İçlerinde el değmemiş yazılar yok mu, şiirler yok mu, var, var ama ötekilerin arasında güme gidiyor, o mala sahip çıkan yok. Onu öneren yok. Böyle olunca da inanın bilinenin de tadı yok. Yaşamayı bizim gibi anlayanların dergisi olmuyor ki onlar (böylesi dergiler), bizi yaşatmaya yetmiyorlar ki.

Ay başı geldi mi, sabırsızlanacağım, gelip gelmediğini kitapçılardan arayacağım bir dergi gerek bana Sırasında beni zorlayan, "bak hâlâ sen uyuyorsun, uyan" diyen bir dergi. Kendi bahçesinde beni gezdiren, malının ne olduğunu bilen ve malının kalitesini, ne olup olmadığını bana anlatmağa çalışan bir dergi. Ülkenin edebiyatını didikleyen, çağının ne olduğu, çağının yaşamasının neyi gerektirdiğini kendince araştıran, bulmaya çalışan, sezdiren bir dergi. Beni, benimle bırakmayan, hem düşündürten, hem de yeni meyvalar sunan bir dergi. Çağının insanının yaşama biçimlerinde soluk alan bir dergi. Ülkesini soluyan bir dergi. Var mı böyle bir dergi? Hep birlikte çürümekten nasıl kurtulacağız?

Geçmiş alımlıdır, güzeldir, şudur budur anladık. Alışkanlıksız bir hayat olanaksızdır, anladık. Çok şey borçluyuz geçmişe, peki. Ama gelecekten alacaklı olmayı beceremedikten sonra, neye yarar bütün bunlar? Kimi kandırabiliriz kendimizden başka? Sözüm, alışkanlıkları içinde tükenmiş olanlara değil, bu geminin yeni yolcularına, neredesiniz?

GEÇEN AYIN İÇİNDEN

(2. sayfadan)

büyük baraj kendi şiirleri! "Şiir, içimizden geçen seslerdir. İçimizden gelen seslerdir!" Şiir tanımını beğendiniz mi? İçimizden gelen sesler, geçen sesler şiir oluveriyor işte. Yazdıkları neden şiir olamamış anlaşılıyor böylece! İhtiraslı sayıklamaları, mide gurultularını, çıkar hesaplarını şiir sayınca seksen yıl sonunda kocaman bir boşluk açılır kişinin önünde!..

Seksen yıl geçmiş, ne sanat başarısı, ne belirli bir insanlık düzeyine ulaşma, ne de yaşın verdiği bir olgunluk... Hiç biri yok! Ne var peki? Curnalcılık var yalnız. Bir öğretmenmiş o yazıyı yazıp, Orhon'ların övgü şiirlerini içtenlikle, güzellikten yoksun sayan kişi... Öyleyse alır kalemi eline, "Bu öğretmen sınıfta gençlere ne öğretiyor?" der, Millî Eğitim Bakanlığını o öğretmeni işten atmaya çağırır aşırı solcu sayar!.. Suç: Orhon Seyfi'yi, onun gibilerini şair saymamak, beğenmemek, yermek...

"Muhteşem bir ihtiras" la yanmak yetmiyor. "Asrın yegâne serserisi" olmak da! Seksen yaşına varmak da!. Elinden gelen bir şey var, tek bir şey var, curnal yazmak! Hem de yararsız, sonuçsuz, işe yaramaz curnallar... Yarına kalsa kalsa bu curnallar kalır, bir de curnalcilik ünü!..

en çok 10 kelime ile künye ● bir kitap ve 5 lira ● posta pulu gönderilir.

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI

● DİL ÜZERİNE (Düşünceler - Düzeltmeler), Ömer Asım Aksoy, Ankara 1964, 2. baskı, 236 sayfa, 5 lira.

● TÜRKÇEDE SÖZLÜK YAPMA YOLLARI, Hikmet Dizdaroğlu., Ankara 1962, 25 sayfa, 1 lira.

● ÖMER SEYFETTİN, Hikmet Dizdaroğlu., Ankara 1964, 64 sayfa, 2 lira.

● HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR, Agâh Sırrı Levend., Ankara 1964, 150 sayfa, 3 lira.

● DİL DEVRİMİNDEN BU YANA DÜZYAZI ÖRNEKLERİ, Ankara 1964, 147 sayfa, 10 lira.

● ÖZ DİLİMİZ, Ali Püsküllüoğlu., Ankara 1966, 154 sayfa, 3 lira.

● YASA DİLİ SÖZLÜĞÜ, Ali Rıza Önder., Ankara 1966., 255 sayfa, 10 lira.

● DİL DEVRİMİ ÜZERİNE, Ankara 1967., 291 sayfa, 6 lira.

● DİLBİLGİSİ SORUNLARI, Ankara 1967., 227 sayfa, 5 lira.

● ERDEMİN BAŞI DİL, Emin Özdemir., Ankara 1969., 96 sayfa, 3 lira.

● TÜRKİYE'DE DİL ÖZLEŞMESİ, A. Dilâçar., Ankara 1969., 37 sayfa, 1 lira.

● DÖŞEM TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ, Cavit Sıdal., Ankara 1969., 98 sayfa, 3 lira.

● TÜRKÇE KADIN VE ERKEK ADLARI, Şemsettin Kutlu., Ankara 1969., 107 sayfa, 3 lira.

ULVİ URAZ TİYATROSUNDA "HADİ ÖLDÜRSENE CANİKOM" BAŞARIYLA DEVAM EDİYAR — Ulvi Uraz Tiyatrosu, 1970 - 1971 tiyatro dönemine ekim başında, Harbiyedeki Yapı Endüstrisi Salonunda başladı. Salonda yapılan yeni düzenlemelerle küçüklüğüne karşılık şirin ve rahat bir tiyatro daha kazanmış oldu İstanbullular. Ulvi Uraz Tiyatrosu, ilk oyun olarak, Ulvi Uraz yönetiminde Aziz Nesin'in "Hadi Öldürsene Canikom!" adlı iki bölümlük komedisini oynuyor. Yalnızlık temasını işleyen oyunda iki yaşlı kadını, konuk sanatçı olarak, Suzan Ustan Kavala ile Venüs Biriz paylaşıyorlar. Ulvi Uraz da yoksul ve yaşlı bir havagazı memurunu canlandırıyor. Ekim başından beri kapalı gişe oynayan bu ilgi çekici oyun başarıyla devam ediyor. Resimde oyundan bir sahne görülüyor.

umuttur her şeyin adı

İşte yine sarsıldı devran
Derimde çömez bir bahar
Gerçeğe ve bilgiye açım yavrum!

Halkın dağ dağ uğultusunu
Demirin usul usul paslanışını
Gücünü acıdan alan
horlanmış bilekleri
O incelik şarlatanlarının
yanlış olduğunu
"Hayatın temeli sıkıntıdır" derken
Hayatın temelinin
emek emek
Olduğunu anlatmalıyım sana.

. . . .
Gevaş'ta kara boğduğum isyan
Güneyde kana
kemiğe
ipliğe
bürünüyor
Avazlanıyor sazlıklar
kıraçlar
ve tenhalar
Artos'u soruyor
Ho'yu okuyor canım arkadaş
Alnını siliyor haziranla
şubatla
Kanrevan içindeyken alanlar
Kanrevan içindeyken
meclis
Duyuyorum azarlandığımı
tarlalardan yükselen
terli sözcüklerle
Duyuyorum
yalnız açlığın
ve mutsuzluğun yağdığını
çatılara
Duymuyorum mutluluğunu
tek emekçinin
Duymuyorum tüttüğünü
bacaların sevinçli
bacaların doludizgin
İçimdeki sevda ayaklanıyor
her adımda
Yetim değil sevdam
öksüz
değil
Arkadaş!
büyüyecek elbette umut
elbette yeryüzü
Paklanacak
hayata dair ne varsa :
Gel

ak kanatlarını
kanatlarıma perçinle
Gel umudunu silahıma
silahımı ölüme perçinle
Gel
sevdamı devrime perçinle..

İzzet GÖLDELİ

— Görevini yerine oturtmayan, sözüm ona liderlerimize seslenіştir... —

çık hele anadoluya

Bağır
Bağırabildiğin kadar
Ankara sağır

Çık hele Anadolu'ya çık
Naha kapı açık
Gör soluk yüzlü mavinin öksürüşünü
Buluttaki kanı
Kara-toprağın göğsünden ırmak ırmak akan
Güçlü akan çaresizliği gör

Çık hele Anadolu'ya çık
Naha kapı açık
Al buyur ayaklarımı ayaklarım çamur
Al gözlerimi buyur gözlerim kan
Bu yatan sensin balçıktan evlerde
Bu suyu akmayan çeşme sensin
Bu dertli yollar varılmayan yollar
Bu dağlar ovalar ışık görmeyen
Sensin boyuyan dalları sarıya
Sensin neresinden baksan
Kırık bir ayna gibi Anadolu'ya

Çık hele Anadolu'ya çık
Naha kapı açık
Dinle yanık türküleri sıtmalı damlarda
Sıtmalı damlarda gazeller okunur
Dokunur sazının tellerine dikenli elleri
Sütler yoğurt olur yastan acıdan
Sirke olur sıkılan üzüm şerbetleri

Çık hele Anadolu'ya çık
Naha kapı açık
Al buyur ayaklarımı var-git
Al gözlerimi buyur gör

Gör
Görebildiğin kadar
Ankara kör...

Ayhan KIRDAR